

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kodifikace občanského práva v českých zemích v letech 1918-1964

Zpracoval: Erik Tůma

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Erik TŮMA
Osobní číslo:	R18M0431P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Kodifikace občanského práva v českých zemích v letech 1918 – 1964
Zadávací katedra:	Katedra právních dějin

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Historický exkurs do vývoje občanského práva v 19. století
2. Občanské právo v době vzniku první ČSR
3. Proces rekodifikace občanského práva v letech první ČSR, zejména se zaměřením na návrh občanského zákoníku z let 1937
4. Občanské právo v poválečném období do Právnické dvouletky
5. Tzv. střední občanský zákoník z roku 1950, jeho vznik, vývoj a analýza
6. Občanský zákoník z roku 1964, jeho vznik, vývoj a analýza

Závěr

Resumé

Seznam literatury a pramenů

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

ADAMOVÁ, Karolina, Antonín LOJEK, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Právo. Praha: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-749-0. (Hlava čtvrtá –Občanské právo)

BLÁHOVÁ, Ivana et al. Právníká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století. Praha: Auditorium, 2014. ISBN 978-80-87284-52-0

BOURA, Ferdinand et al. Sborník studií z občanského práva. Praha: Orbis, 1953.

DVOŘÁK, Jan et al. 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-753-7.

HORÁK, Ondřej a RAZIM, Jakub. Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-501-2.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, ed. 200 let ABGB –od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva: sborník z mezinárodní vědecké konference. Praha: Leges, 2011. 157 s. ISBN 978-80-87576-03-8.

JIČÍNSKÝ, Zdeněk. Právní myšlení v 60. letech a za normalizace. Praha: Prospektrum, 1992. ISBN 80-85431-24-6.

KUKLÍK, Jan et al. Vývoj československého práva 1945–1989. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.

SCHELLE, Karel, ed. a TAUCHEN, Jaromír, ed. Encyklopedie českých právních dějin. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk koedici s Key Publishing, 2015–2021. ISBN 978-80-7380-569-2.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. České právní dějiny. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3.

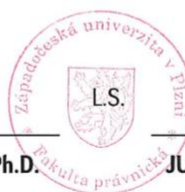
Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **22. června 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 29. srpna 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Kodifikace občanského práva v českých zemích v letech 1918-1964“ vypracoval samostatně a veškeré prameny a informace, které jsem využil ke zpracování této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

Plzeň, březen 2023

Erik Tůma

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucí mé diplomové práce JUDr. Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D. za její ochotu, čas, odborné vedení a přínosné cenné rady poskytované v průběhu psaní této práce.

Obsah

Úvod	1
1. Historický exkurs do vývoje občanského práva v 19. století	3
1.1. Vznik ABGB	3
1.2. Obsah ABGB	4
1.3. Vývoj ABGB	5
1.4. Občanské právo na přelomu 19. a 20. století	6
2. Občanské právo v době vzniku první ČSR	8
2.1. Snaha o kodifikaci po roce 1918	8
2.2. Prozatímní ústava	9
2.3. Vývoj občanského práva po vzniku první ČSR	10
2.4. Zakotvení občanských práv v Ústavě z r. 1920	10
2.4.1. Jazykové právo	11
2.4.2. Domovské právo a státní občanství	12
2.4.3. Spolčovací a shromažďovací právo	12
2.4.4. Tiskové právo	13
2.4.5. Právo svobody vyznání a svědomí	13
2.4.6. Branná povinnost	14
2.5. Volební právo	14
2.6. Manželské a rodinné právo	15
2.6.1. Manželství	15
2.6.2. Rodinné právo	16
3. Proces rekodifikace občanského práva v letech první ČSR	18
3.1. Revize občanského zákoníku	18
3.1.1. Hartmannova osnova	18
3.1.2. Superrevize a osnova 1931	19
3.2. Občanský zákoník z roku 1937	21

3.2.1.	Návrh zákona.....	21
3.2.2.	Zdroje předlohy	22
3.2.3.	Průběh projednání.....	22
4.	Občanské právo v poválečném období do Právnické dvouletky.....	25
4.1.	Poválečné období	26
4.2.	Dekrety vztahující se k občanskému právu.....	27
4.2.1.	Dekret č. 5/1945 Sb.	27
4.2.2.	Dekret č. 12/1945 Sb.	28
4.2.3.	Dekret č. 27/1945 Sb.	28
4.2.4.	Dekret č. 88/1945 Sb.	28
4.2.5.	Dekret č. 108/1945 Sb.	29
4.2.6.	Ústavní dekret č. 137/1945 Sb.	29
4.2.7.	Dekret č. 91/1945 Sb.	29
4.3.	Občanské právo v letech 1946–1948.....	29
4.4.	Ústava 9. května	30
4.5.	Právnická dvouletka	31
4.5.1.	Příprava nového OZ	33
4.5.2.	Kodifikace rodinného práva	34
5.	Střední občanský zákoník z roku 1950.....	36
5.1.	Vznik	36
5.2.	Charakteristika.....	38
5.3.	Struktura	39
5.3.1.	Úvodní ustanovení.....	39
5.3.2.	Obecná ustanovení	39
5.3.3.	Práva věcná.....	40
5.3.4.	Právo závazkové.....	43
5.3.5.	Právo dědické	45
5.3.6.	Ustanovení přechodná a závěrečná	45

5.4.	Vývoj občanského práva do roku 1964	46
5.5.	Ústava z roku 1960	48
6.	Občanský zákoník z roku 1964	51
6.1.	Vznik	51
6.2.	Struktura	52
6.2.1.	Preambule	52
6.2.2.	Obecná ustanovení	53
6.2.3.	Socialistické společenské vlastnictví a osobní vlastnictví.....	55
6.2.4.	Osobní užívání bytů, jiných místností a pozemků	56
6.2.5.	Služby	57
6.2.6.	Práva a povinnosti z jiných právních úkonů.....	59
6.2.7.	Odpovědnost za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch	59
6.2.8.	Dědění majetku v osobním vlastnictví	60
6.2.9.	Závěrečná ustanovení	61
6.3.	Následný vývoj občanského zákoníku	62
Závěr.....		65
Resumé		67
Seznam použitých zkratk		69
Zdroje:		70

Úvod

Rozlišování veřejného a soukromého práva známe již z práva římského, kdy součástí soukromého práva bylo mimo jiné i právo občanské. V obecném významu zabezpečuje soukromé právo vztahy mezi jednotlivci prostřednictvím určení subjektivních práv a povinností v rovném postavení, které jsou zakotveny v právním řádu. Ačkoliv se soukromé právo vyvíjelo přes tisíc let, nejedná se o samozřejmost. K jeho potlačování začalo docházet naposledy v polovině minulého století a trvalo pak desítky let.

Práce se zabývá postupným vývojem kodifikace občanského práva v českých zemích, a to od vzniku samostatné Československé republiky až po vydání občanského zákoníku v roce 1964. Vzhledem k tomu, že občanské právo v první republice vycházelo z rakousko-uherského práva, věnuje se práce také vzniku Všeobecného občanského zákoníku, který byl v našich zemích v podstatě platný až do roku 1950 a i poté se z něj částečně vycházelo. Byl tak nesmírně důležitým právním předpisem v naší historii. Cílem této práce je tedy přiblížit postupný vznik jednotlivých občanských zákoníků a jejich reformace v oblasti občanského práva v průřezu let 1918–1964.

Důvodem pro výběr tohoto tématu bylo vytvoření uceleného obrazu ohledně vývojových etap občanského práva a jeho širokou rozmanitost, od počátků v již zmíněném Všeobecném občanském zákoníku, přes snahy a strasti v době prvorepublikové, nepříznivě ovlivněné nejprve nástupem fašismu a poté socialismu. Doba nesvobody tak byla nahrazena dalším omezováním soukromých práv vedoucích opět k nesvobodě.

Diplomová práce je členěna na šest kapitol. První kapitola se zaměřuje na vznik Všeobecného občanského zákoníku, který byl účinný na našem území od roku 1812. Následně se tato kapitola věnuje i jeho obsahu a postupnému vývoji, v závěru je pak přiblížen vývoj občanského práva do začátku první světové války.

Druhá kapitola pojednává o občanském právu v době vzniku první Československé republiky. Uvádí se zde postupné přijímání jednotlivých právních norem, které svým obsahem patří do občanského práva, ať už se jedná o přípravy vlastního občanského zákoníku nebo přijetí prozatímní ústavy a následně Ústavy z roku 1920. Samotný velice složitý proces rekodifikace občanského práva

probíhající v letech první ČSR popisuje kapitola třetí, ve které jsou dále uvedeny snahy o přijetí nové osnovy v letech 1931–1937.

Čtvrtá kapitola se věnuje občanskému právu v poválečném období se zaměřením na vydané dekrety vztahující se k občanskému právu. Následná změna režimu si vyžádala zcela nové právní předpisy, a tak je v této kapitole také pojednáno o vývoji občanského práva v letech 1946–1950 včetně právníkové dvouletky, jež připravila podmínky pro přijetí občanského zákoníku v roce 1950. Tento zákoník je podrobněji rozebrán v následující páté kapitole. Pátá kapitola se zabývá nejen jeho vznikem, ale také jeho strukturou a odlišnostmi od původního Všeobecného občanského zákoníku.

Poslední kapitola shrnuje občanský zákoník z roku 1964. I zde je uveden jeho vznik, obsah a rozdíly oproti předchozím právním úpravám. V závěru kapitoly je uveden stručný vývoj občanského zákoníku do období sametové revoluce.

Pro práci jsou klíčová zejména následující slova: občanský zákoník, doba nesvobody, ústava, právníková dvouletka a vlastnictví. Budou zde využity primárně teoretické metody, a to metoda analytická a syntetická či metoda deskriptivní.

Oblasti kodifikačních prací občanských práv se věnuje široká škála odborné literatury. Pro čerpání zdrojů k této práci bylo použito zejména občanských zákoníků včetně jejich komentářů a výkladů, dále pak odborné publikace, z nichž bych především uvedl: DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha. Wolters Kluwer ČR, 2011; SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016; ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha, Paseka, 2015; VALENTOVÁ, V., LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023; MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010; KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009.

1. Historický exkurs do vývoje občanského práva v 19. století

Důsledkem rozvoje hospodářství, potřeb nastupujícího měšťanstva a zaostalostí staré úpravy vycházející z městského práva šestnáctého století a Občanského zřízení zemského započaly v první polovině osmnáctého století kodifikační práce občanského práva. Kodifikací soukromého práva byla pověřena kompilační komise s názvem „*Codex Theresianus universalis*“. Návrh zákoníku připravený podle profesora Azonniho byl rozdělen podle vzoru Justiniánových institucí. Celkem zákoník obsahoval šest svazků a císařovně byl předložen ke schválení „*Maria Theresia Codex, worin für dero Königlichen böhmische und oesterreichische Erblande ein ius privatum et universale statuires wird*“, v překladu Zákoník Marie Terezie, ve kterém bylo stanoveno právo soukromé a všeobecné pro všechny české a rakouské dědičné země.¹

Snaha o sjednocení práva se dotkla celého česko-rakouského území. Proces česko-rakouské kodifikace soukromého práva, který započala Marie Terezie a následně v něm pokračovali i její synové, byl dlouhodobý a řadou různých komisí přepracováván.² Tyto snahy vyvrcholily na začátku devatenáctého století.

1.1. Vznik ABGB

Koncem roku 1801 započaly práce na celorakouském občanském zákoníku. Západohaličský zákoník a připomínky, jež došly od apelačních soudů šesti zemí, sedmi zemských správ, sloužily jako podklad pro jednání kodifikační komise.³ Jednání komise, jichž bylo celkem 132, trvala dohromady 5 let až do konce roku 1806. Revize, která vzešla z potřeb zapracování připomínek zemských komisí, trvala od května roku 1807 až do ledna roku 1808 a zasedala dvacet osm krát. Z prvního čtení a provedené revize (druhé čtení) byly vyhotoveny velmi přesné a podrobné protokoly.⁴ Významnými představiteli, kteří se podíleli na vzniku

¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 195-196.

² HORÁK, O., RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha, Leges, 2022, s. 79.

³ KUKLÍK, J., SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha, Havlíček Brain Team, 2008, s. 139.

⁴ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 541-543.

nového zákoníku byl prof. Martini⁵ a prof. Zeiller⁶. Dne 1. června 1811 (s platností od 1. ledna 1812) byl vyhlášen zákoník s názvem „*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*“ (ABGB), který v českém překladu vyšel ve Vídni v roce 1812 pod názvem „*Knihy všeobecných zákonů městských*“.⁷ Tento císařský patent, který byl vyhlášen v německém jazyce, byl ve Sbírce zákonů soudních publikován pod číslem 946. Vyhlášením uvozacího císařského patentu došlo k výslovnému zrušení prvního dílu občanského zákoníku Josefa II., stejně tak západohaličského občanského zákoníku. Současně pak byly zrušeny veškeré předpisy, jež byly v rozporu s tímto zákoníkem. V oblasti soukromého práva byl platný pro všechny obyvatele bez rozdílu jejich příslušnosti k původním stavům. Na základě rozhodnutí císaře došlo k zahájení výuky o zákoníku na právnických fakultách ihned po jeho publikaci.⁸ Na území celé České republiky prakticky platil od 1. ledna 1812.⁹

1.2. Obsah ABGB

Základním rysem zákoníku, který měl 1502 paragrafů a byl tvořen z úvodu a tří dílů, byla jeho všeobecnost a výlučnost. Autoři pak vycházeli z římskoprávní učenosti. Při rozhodování soudců odkazoval na přirozený smysl zákona a přirozená základní právní pravidla, člověku přiznával vrozená již rozumem poznatelná práva a tato práva omezoval pouze zákonem. Nevolnictví a otroctví bylo tímto zákoníkem zcela odmítnuto. První díl upravoval právo osobní, které obsahovalo i ustanovení o právu manželském, o vztazích mezi rodiči a dětmi a dále pak i ustanovení o poručenství a opatrovnictví. Ve druhém díle bylo obsaženo právo k věcem a byl rozdělen na dva oddíly. První z nich se týkal věcných práv, a to včetně práva dědického. Druhý oddíl vymezoval osobní věcná práva, do kterých patřilo

⁵ Karl Anton Martini (1726–1800) - právník, právní filozof a reformátor, patřil k nejpřednějším osobnostem rakouského osvícenství. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_630-k-a-martini-a-prvni-moderni-uprava-dedickeho-prava [cit. 22.2.2023].

⁶ Franz Anton Edler von Zeiller (1751-1828) - právník, profesor, rada dolnorakouského odvolacího soudu, zavedl studijní reformu, mj. rektor Vídeňské univerzity, žák K. A. Martiniho. Dostupné z: <https://geschichte.univie.ac.at/en/persons/franz-anton-edler-von-zeiller-dr-phil-dr-jur> [cit.22.2.2023].

⁷ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 196-197.

⁸ KUKLÍK, J., SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha, Havlíček Brain Team, 2008, s. 140.

⁹ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 556.

závazkové právo včetně manželského majetkového práva. Třetí díl zakotvoval ustanovení o společných právech osobních a věcných.¹⁰

S ohledem na rozvoj podnikání byl zákoníkem zaveden pojem vlastnictví. To zákoník rozděloval na vlastnictví ve smyslu objektivním, v ustanovení § 353 „*vše, co někomu náleží, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, jsou jeho vlastnictvím.*“ A ve smyslu subjektivní, v ustanovení § 354 „*vlastnictví, posuzováno jako právo, je oprávněním volně nakládati s podstatou věci a s jejími užitky a každého jiného z toho vyloučiti.*“¹¹

ABGB v materiálním pojetí vycházelo jak z římského práva, tak z německého práva a také z práva kanonického. Z římského práva vycházelo především závazkové a dědické právo, z německého práva věcné právo, dědická smlouva a svěření. Kanonické právo pokračovalo v základech manželského práva daného pro katolíky. Konstrukce ABGB, pro její uzavřenou systematičnost a logičnost, měla představovat nadčasovost a celoplošnou platnost.¹² Mimo jiné zde byla prohlášena zásada „neznalost zákona neomlouvá“, a to přímo v úvodu. Dále pak například bylo ve třetím díle zakotveno ustanovení o počítání času nebo o promlčení.¹³

1.3. Vývoj ABGB

ABGB postupem devatenáctého století prošlo revizemi a novelami. Stalo se tak primárně z teritoriálních důvodů, kdy velký vliv měly i jednotlivé zemské sněmy. Například ve věcech týkajících se práva manželského, prošel tento zákoník několika úpravami. V roce 1855 byl uzavřen konkordát s katolickou církví věnující se požadavku církve k manželskému právu. Platnost hlavy II. zákoníku, týkající se manželských vztahů byla článkem 10 konkordátu zrušena. Na základě toho církevní konsistoriální soudy rozhodovaly podle pravidel kanonického manželského práva.

¹⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 197-198.

¹¹ SCHELLOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno, Masarykova Univerzita, 1993, s. 109.

¹² SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 548.

¹³ KUKLÍK, J., SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha, Havlíček Brain Team, 2008, s. 141-142.

I přes snahu liberálních politiků došlo ke změnám v oblasti manželského práva až ke konci šedesátých let.¹⁴

Výraznou změnou v občanském právu představovalo vyčlenění práva obchodního a směnečného. Samostatně byly kodifikovány v směnečném řádu č. 51/1850 ř. z. a obchodním zákoníku č. 1/1863 ř. z. Vlivem podnikání ve stavebnictví vznikly další zákony, a to zákon č. 22/1893 – pražský asanační zákon, zákon č. 140/1896 ř. z. – o propůjčování cest nezbytných, který umožnil přes výslovný odpor souseda vlastníku nemovitosti nezbytnou cestu přes sousedův pozemek. Stejně tak rozvoj obchodu a dopravy vedl k dalšímu přijímání nových zákonů. Tím byl například zákon č. 70/1896 ř. z. – o splátkovém obchodu. Odpovědnost provozovatele za provoz železnic byla uzákoněna v zákoně č. 147/1902. Zákon č. 151/1912 upravoval odpovědnosti za způsobenou škodu. Zákon č. 86/1912 ř. z. – o stavebním právu vymezil v § 1 právo stavby za zcizitelné a zděditelné věcné právo.¹⁵

I přes to, že se občanské právo postupně měnilo, zůstalo původní znění textu ABGB téměř beze změn. Proměny byly prováděny nejprve formou dvorských dekretů a následně od roku 1848 formou různých právních předpisů modifikujících či doplňujících zákoník.¹⁶

1.4. Občanské právo na přelomu 19. a 20. století

Začátek dvacátého století znamenal velké změny ve společnosti způsobené rozvojem hospodářství a společenským životem. V důsledku toho bylo společensky žádoucí provést novelizaci případně novou úpravu občanskoprávních vztahů. Tím, že byl v Německu vyhlášen nový občanskoprávní kodex a zveřejněn švýcarský nový zákoník, začal být vyvíjen tlak na důkladnou reformu občanského práva i v Rakousku.¹⁷

V roce 1904 byla jmenována komise k zahájení přípravných prací obecného zákoníku občanského. Komise však nepřinesla žádný výsledek. V důsledku toho ministerstvo spravedlnosti vypracovalo osnovu „o změně a doplnění některých

¹⁴ SCHELLOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno, Masarykova Univerzita, 1993, s. 21-22.

¹⁵ Tamtéž, s. 22.

¹⁶ HORÁK, O., RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha, Leges, 2022, s. 85.

¹⁷ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 88.

ustanovení obecného zákoníku občanského“ samo. Následně byla osnova předložena parlamentní sněmovně.¹⁸ Vzhledem k tomu, že osnova nebyla vědeckými kruhy přijata příznivě, přikázal justiční výbor poslanecké sněmovny přípravu reformované osnovy vlastní subkomisi. Návrh osnovy byl publikován v roce 1909. K dalšímu projednávání návrhu parlamentem došlo v letech 1911 a 1912 a následně došlo opět k publikaci návrhu. Z tohoto návrhu se jako zvláštní zákon vyčlenilo stavební právo. Ostatní části byly schváleny plénum panské sněmovny, avšak nedošlo k jejich projednání v poslanecké sněmovně.¹⁹ Předpokládalo se, že po vypuknutí první světové války dojde k ústavnímu projednání celé osnovy. Avšak bylo rozhodnuto pouze o přijetí některých nezbytně nutných ustanovení, a tak byla přijata císařským nařízením ze dne 12. října 1914 částečná novela, která mj. obsahovala ustanovení o nezvěstnosti, o péči o osoby nesvéprávné a o posloupnosti intestátní.²⁰

V období začátku první světové války byly vydány formou císařských nařízení postupně tři dílčí novely ABGB. Prvním z nich bylo císařské nařízení č. 276/1914 ř. z., které řešilo mj. zkrácení lhůt k prohlášení za mrtvého, rozšíření ochrany nezletilců vůči otci, či celkově práva dětí a rodičů, osvojeců a osvojitelů, a také například dědické právo. Druhé císařské nařízení č. 208/1915 ř. z., novelizovalo část ABGB ve věcech pozemkových, zejména úpravu hranic pozemků. Poslední bylo císařské nařízení č. 69/1916 ř. z., kterým se novelizovala významná část zákoníku. Pojednávalo o právech osobních, zasahovalo do práva rodinného, řešilo vlastnická práva včetně jejich omezení, stejně tak novelizovalo dědické právo a nejobsáhlejší část změny se týkala práva obligačního.²¹

¹⁸ SCHELLOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno, Masarykova Univerzita, 1993, s. 22.

¹⁹ KUKLÍK, J., SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací*. Praha, Havlíček Brain Team, 2008, s. 145.

²⁰ KRČMÁŘ, J., SPÁČIL, J., ed. *Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha, Wolters Kluwer, 2014, s. 80.

²¹ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 572-575.

2. Občanské právo v době vzniku první ČSR

Ústava Slovanské říše navržená Karlem Kramářem v květnu 1914 nepočítala se vznikem samostatného českého státu, ale byla postavena na tezi všeslovanské vzájemnosti. Měla vzniknout federace o všech slovanských národech a zemích, ve které by zaujímal své místo i české země. Také T. G. Masaryk v téže roce přišel s vizí vzniku samostatného československého státu, neměl však být republikou, ale královstvím. Tento svůj návrh v průběhu války T. G. Masaryk dle vývoje přehodnocoval a měnil.²²

Slavnostní vyhlášení československé nezávislosti uvedené ve Washingtonské deklaraci doručil dne 17. října 1918 T. G. Masaryk prezidentu Wilsonovi. Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou se stalo jedním ze tří rozhodujících aktů vzniku samostatného Československa. K definitivnímu vyhlášení samostatného československého státu Národním výborem došlo dne 28. října 1918.²³

2.1. Snaha o kodifikaci po roce 1918

Rozpadem Habsburské monarchie vznikly nové státy včetně Československa. Pro tyto státy bylo nezbytné uvážit, zda převezmou bez dalšího zákonodárství bývalého státního celku, či rekonstruují převzaté právo. V případě nově vzniklého státu, kde byla území s odlišnými právními systémy, bylo nutné právní řád i sjednotit.²⁴

Současně se vznikem Československa dne 28. října 1918 schválil Národní výbor na svém plénu historický zákon o zřízení samostatného československého státu. Jednalo se o zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., recepční zákon. Za vykonavatele státní svrchovanosti a za představitele československého národa se prohlásil Národní výbor. V článku 1 se odvolával recepční zákon na určení formy státu v pozdější době.²⁵

²² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, s. 282-283.

²³ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha, Paseka, 2015, s. 337-343.

²⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB – od kodifikace k rekonstrukci českého občanského práva*. Praha, Leges, 2011, s. 98.

²⁵ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 7.

Tento zákon v článku 2 přebíral říšské a zemské předpisy platné na československém území. Mělo se jednat o přechodnou dobu, avšak nepředvídatelnými okolnostmi platila tato norma až do počátku druhé světové války. Československý právní řád nepřejal předpisy odporující existenci samostatného československého státu a jeho republikánské formě, zejména kvůli dovození z judikatury, samotné praxe, stejně tak výkladu Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu. Vůči znění ABGB byl tento výklad použit zejména v části ustanovení uvozovacího císařského patentu a otázky státního občanství. V ostatních případech se daly aplikovat předpisy rakouského práva a pilířem pro následný vývoj byl Všeobecný občanský zákoník ve znění tří novel, které byly přijaty během první světové války. Tím, že na území Slovenska platilo odlišné právo, vznikl právní dualismus.²⁶ Stalo se tak díky tomu, že v Čechách, na Moravě a ve Slezsku platilo právo zemské, zatímco na Slovensku a v Podkarpatské Rusi platilo právo uherské. V českých zemích platilo občanské právo kodifikované Všeobecným občanským zákoníkem. Na Slovensku, respektive v uherském právu, tato kodifikace neexistovala. Základ zde tvořilo obyčejové právo. Dalším problémem byly dosud neexistující československé hranice. Bylo také nutné vyřešit nejen množství sbírek, ve kterých byly normy publikovány, ale i několik jazyků, kterými se na území nově vzniklého státu hovořilo (čeština, němčina, maďarština, latina a slovenština). K tomu nejzákladnější norma občanského práva, tedy ABGB, byla v německém jazyce, a tak to i zůstalo až do jeho zrušení v roce 1950. Jazykovou nesourodost vyřešil Národní výbor zákonem o sbírce zákonů a nařízení, který sjednotil publikování předpisů v českém znění.²⁷

2.2. Prozatímní ústava

Dne 13. listopadu 1918 vyšel zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě. Prozatímní ústava byla rozdělena do 4 oddílů s celkovým počtem 21 paragrafů. V prvním oddíle bylo Národní shromáždění ustanoveno jako jednokomorový parlament vzniklé rozšířením pléna Národního výboru čítající 256 členů. Jednou z pravomocí Národního shromáždění byla volba prezidenta a vlády. Ve druhém oddíle byly zakotveny pravomoci prezidenta republiky. Ve

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB – od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha, Leges, 2011, s. 98-99.

²⁷ MALÝ, K., SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha, Karolinum, 2010, s. 723.

třetím oddíle pak bylo upraveno vyhlášení rozsudků soudů a do čtvrtého oddílu byla zakomponována moc výkonná a nařizovací.²⁸

2.3. Vývoj občanského práva po vzniku první ČSR

Na území Československa po jeho vzniku platily následující právní normy:

- Všeobecný občanský zákoník – Čechy, Morava, Slezsko;
- uherské občanské právo bez obecné kodifikace (právní obyčeje, speciální zákony a kuriální decízie) – Slovensko, Podkarpatská Rus;
- Německý občanský zákoník (BGB) – území Hlučínska.²⁹

Pro unifikaci bylo v roce 1919 vytvořeno nové ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a organizace správní. Nicméně jeho role byla postupně omezena a legislativní práci převzalo ministerstvo spravedlnosti.³⁰ Ve vztahu k ABGB se váhalo mezi šesti různými způsoby legislativního sjednocení včetně vytvoření zcela nového zákoníku. Nejprve přistoupilo ministerstvo spravedlnosti k překladu jeho znění válečných novel do českého jazyka s tím, že ho mělo v úmyslu aplikovat jako jednotný občanský zákoník na celém území. Aby bylo zapracováno i platné právo Slovenska a Podkarpatské Rusi, bylo přistoupeno k variantě pouhých úprav a modernizace.³¹

2.4. Zakotvení občanských práv v Ústavě z r. 1920

Dne 29. února 1920 vyšla pod číslem 121 ve Sbírce zákonů a nařízení státu Československého „*Ústavní listina republiky Československé*“. Tímto zákonem byly zrušeny všechny předešlé ústavní zákony. Listina kromě definování orgánů státní moci, jejich pravomocí, určení způsobu projednávání zákonů, možností interpelace na členy vlády a pravomocí prezidenta republiky upravovala i moc soudcovskou a zakotvovala základní občanská práva a svobody. V hlavě páté, která upravovala občanská práva a svobody, stejně tak i občanské povinnosti, byla ustanovena například rovnost všech, možnost nabyvat nemovitosti kdekoliv v republice a zároveň umožňovala občanům se kdekoliv usadit. Dále upravovala soukromé vlastnictví, jeho vyvlastnění, které bylo možné pouze na základě zákona

²⁸ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 8.

²⁹ MALÝ, K., SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha, Karolinum, 2010, s. 724.

³⁰ Tamtéž, s. 724.

³¹ HORÁK, O., RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha, Leges, 2022, s. 92.

a za náhradu, pokud zákon nestanovil jinak.³² V neposlední řadě byla v Ústavě zakotvena domovní svoboda, svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové, petiční právo, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí, svoboda projevu mínění. Listina také v této hlavě upravovala i brannou povinnost.³³ Oblast manželství a rodiny odkazovala na zvláštní zákonnou úpravu.

Pátá hlava Ústavy též určovala udělování titulů, které mohly získat mimo akademiků i osoby pracující na úřadech či v určitém povolání. Tato úprava tak navazovala na znění zákona č. 61/1918 Sb., jímž se ruší šlechtictví, řády a tituly. V neposlední řadě Ústava zaručovala právo na vědecké bádání a hlásání jeho výsledků i na uměleckou činnost. Ústava se doplňovala ústavními zákony. Během dvaceti let byly vydány například: ústavní zákon č. 234/1920 Sb., o zastoupení sibiřských legionářů v Poslanecké sněmovně; ústavní zákon č. 236/1920 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského nebo například ústavní zákon č. 102/1930 Sb., o úpravě státních hranic s Německem, Rakouskem a Maďarskem. Celkem se jednalo o osm přijatých ústavních zákonů, které ovšem neměnily samotné znění Ústavy.³⁴ O některých těchto zákonech bude pojednáno níže.

2.4.1. Jazykové právo

V oblasti užívání úředního jazyka byl vydán zákon č. 122/1920 Sb., podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Zákon stanovil československý jazyk státním jazykem republiky s variantami českou a slovenskou. Díky tomu se stal jazyk československý úředním jazykem. V praxi to znamenalo, že před správními orgány, soudy a dalšími orgány veřejné moci byla povinnost užívat v ústním a písemném projevu tento jazyk. Hlavní text na penězích byl nově uveden též v jazyce československém.³⁵

Zákon také řešil postavení národnostních menšin ve vztahu k úřednímu jazyku při jednání s orgány veřejné moci a vyučování ve školách. Jazykovou otázku upravil i pro Podkarpatskou Rus. Právo přiznané k ochraně národnostních menšin

³² MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 335-344.

³³ Zákon č. 121/1920 Sb., Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

³⁴ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha, Paseka, 2015, s. 373-375.

³⁵ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 49-50.

vyplývalo nejen z mezinárodních předpisů a smluv, ale i z vyhlášené Ústavy, a to konkrétně hlavy šesté. Pro soukromý a obchodní styk, náboženství a v tisku nebyla stanovena povinnost užívat státního jazyka. Tak to platilo i pro veřejná shromáždění. Právo na vzdělání v jazyce národnostní menšiny, která byla ve městě či obci významně zastoupena, bylo ústavně zakotveno. Toto právo však nevyklučovalo možnost stanovit povinně vyučování v československém jazyce. K seznámení s platnými právními normami sloužily menšinám překlady, které však měly pouze informativní charakter. I přes tyto právně zaručující ochrany docházelo k četným stížnostem obyvatel národnostních menšin.³⁶

2.4.2. Domovské právo a státní občanství

Spolu s institutem státního občanství bylo zapotřebí se po vzniku Československa zabývat i institutem domovského práva. Domovské právo nabýval občan v souvislosti s narozením, provdáním a jeho existenci stvrzoval domovský list. Státní občanství získal občan Československa po vzniku ČSR, pokud minimálně od 1. ledna 1910 měl nepřetržité domovské právo na území bývalého Rakouska-Uherska. Stejně tak československé státní občanství získali i občané mající za rodiče osoby, jež na území Československa disponovaly domovským právem nebo bydlištěm. Ten, kdo se domovským právem nemohl prokázat, byl pro obecní zřízení bezdomovcem. Problematiku domovského práva řešily zejména ústavní zákony č. 236/1920 Sb. z. a n., a č. 152/1926 Sb. z. a n., přičemž ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n., o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v republice Československé, byl ústředním zákonem pro určení státního občanství.³⁷

2.4.3. Spolčovací a shromažďovací právo

Jak již bylo výše uvedeno, Ústava z roku 1920 zaručovala právo na shromažďování a spolčování. Tato ustanovení byla uvedena v § 113 a 114. Její úpravu dále rozšířil zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních. Jmenovaná právní úprava byla zaměřena na trestněprávní ochranu zmíněných práv. Právo spolčovací bylo upraveno zákonem č. 267/1920 Sb. z a n., o odstranění nevhodných názvů. Tento zákon upravoval nevhodné,

³⁶ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha, Paseka, 2015, s. 400-404.

³⁷ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 352-354.

respektive nepřipustné názvy spolků, právnických osob, společností a dalších organizací. Porušení tohoto zákona bylo sankcionováno pokutou až do výše deseti tisíc Kč, při neuhrazení pokuty vězením do třech měsíců. Ústava také ve svém ustanovení § 114 upravovala ochranu a podporu pracovních (zaměstnaneckých) a hospodářských poměrů. V souvislosti s touto právní úpravou vznikaly odborové organizace, které měly podporu zejména v zákoně č. 267/1921 Sb. z. a n., o podpoře v nezaměstnanosti, ve znění zákona č. 74/1930 Sb. z. a n. Politické strany i nadále dle judikatury neměly charakter právnických osob, neustanovovaly se jako spolky, byť spolkový zákon toto výslovně nezakazoval. Jediným zákonem, který nějakým způsobem politickou stranu ukotvoval, byl zákon č. 201/1933 Sb. z. a n., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky postihoval v § 17 tajné spolčování.³⁸

2.4.4. Tiskové právo

Svobodu tisku deklarovala Ústava z roku 1920 v § 113. Nejednalo se však o svobodu absolutní. Navazujícími zákony byla svoboda tisku omezena. Hlavním zákonem omezujícím svobodu tisku byl tiskový zákon platící již z dob Rakouska-Uherska (zákon č. 6/1863 ř. z.). I přes četné kritiky z řad novinářů platil tento zákon po celou existenci 1. republiky. Díky tomuto zákonu byla stanovena trestněprávní odpovědnost za obsah periodik, kterou nesl odpovědný redaktor. Povinností také bylo předkládat tiskoviny před jejich vydáním do oběhu správním orgánům. Dalšími zákony upravujícími tiskové právo byly například zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, zákon č. 300/1920 Sb. z. a n., o mimořádných opatřeních či zákon 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech krivého obvinění, utrhaní a urážek na cti.³⁹

2.4.5. Právo svobody vyznání a svědomí

Přijetím Ústavy došlo k možnosti svobodně se rozhodnout o své víře a vyznání. Nevztahovala se pouze na obyvatele Československa, ale i na zde žijící cizince. Svoji víru mohli projevat volně. Další úprava, která přinesla změnu

³⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 356-360.

³⁹ Národní Muzeum. *Média v období první republiky*. 2023. Dostupné z: http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_4_1R.pdf. [cit. 2.2.2023]

ovlivňování určení svobodné víry, znamenala ukončení platnosti opatření vydaných v dobách Rakouska-Uherska a týkajících se zejména věcí vojenských, školských nebo zdravotnických. Toto právo bylo umožněno pouze otcům nebo poručíkům. Vznikem samostatného státu s různými vyznáními docházelo ke konfliktům mezi nimi, a proto následná úprava, která byla obsažena v § 124 Ústavy zakotvovala, že všechna vyznání jsou si před zákonem rovna. I přes vysokou volnost, kterou Ústava připouštěla vůči všem náboženským vyznáním, bylo zákonem zakázáno vykonávat určité náboženské úkony, které by odporovaly veřejnému pořádku nebo mravnosti. Stát nijak neomezoval vznik nových církví. Díky tomu docházelo k poměrně velkému zakládání různých církevních společenství.⁴⁰

2.4.6. Branná povinnost

Výjimkou ze všech deklarovaných práv z Ústavy byl § 127 upravující brannou povinnost, jelikož jako jediný zavdával právo státu a povinnost občanovi.⁴¹ „Každý způsobilý státní občan republiky Československé je povinen podrobiti se vojenskému výcviku a uposlechnouti výzvy k obraně státu“.⁴²

Jako prováděcí předpis byl vyhlášen zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon republiky Československé. Ve všeobecných podmínkách pro zařazení do československé branné moci bylo požadováno československé státní občanství a potřebná duševní i tělesná způsobilost. V případě vyhýbání se branné povinnosti hrozil postih v trestu odnětí svobody za přečin ve výši do jednoho roku a současně mu mohl být uložen peněžitý trest do výše 20 000 Kč.⁴³

2.5. Volební právo

Výraznou změnu v občanských právech představovalo přijetí zákona č. 75/1919 Sb., kterým se vydává řád volení v obcích republiky Československé. Přijetím tohoto zákona došlo nově k přiznání volebního práva ženám a vojákům. Zákonem bylo garantováno všeobecné, rovné i přímé volební právo a tajné hlasování. Aktivní volební právo náleželo osobám starším 21 let bydlících alespoň tři měsíce v obci. Pasivní volební právo měl občan starší 26 let bydlící nejméně

⁴⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 366-371.

⁴¹ ENGLIŠ, Karel; WEYR, František. *Ústavní listina Československé republiky – její znění s poznámkami*. Praha-Brno, Nakladatelství „Orbis“, 1931, s. 77.

⁴² Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, § 127.

⁴³ Zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon republiky Československé.

jeden rok v obci. Zákon zakotvoval nejen práva občanům, ale také povinnost volit a přijmout funkci v případě jeho zvolení. Jednou z výjimek z těchto povinností byl například věk nad 70 let.⁴⁴

Přijetí volebního zákona do obcí urychlilo i jednání o volebním zákoně do obou komor parlamentu. Stěžejní úpravu voleb do parlamentu představovala Ústava a zákon č. 123/1920 Sb., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny a zákon č. 124/1920 Sb., o složení pravomoci senátu. Oba tyto zákony byly vydány dne 29. února 1920 stejně jako vlastní Ústava. Aktivní volební právo pro volby do Poslanecké sněmovny bylo přiznáno osobám starším 21 let s bydlištěm v některé z obcí ČSR minimálně tři měsíce. Pasivní volební právo náleželo osobě starší 30 let se státním občanstvím minimálně tři roky. Poslanci byli voleni na šest let. Senátorem mohl být zvolen občan starší 45 let mající minimálně desetileté státní občanství, a to na dobu až osm let. Aktivní volební právo zde měli občané starší 26 let. Pro volby do obou komor parlamentu bylo zaručeno občanům všeobecné, rovné a přímé volební právo s tajným hlasováním. Volby do Poslanecké sněmovny byly tří kolové. Pro všechny volby platila povinnost zápisu voličů ve voličském seznamu.⁴⁵

Volební předpisy byly v průběhu dvacátých a třicátých let dvacátého století novelizovány a rozšiřovány. Docházelo k tomu vlivem rozvoje hospodářství, měst a politické nálady ve společnosti.

2.6. Manželské a rodinné právo

Tak jak se vyvíjela občanská společnost, bylo nutné přijímat i normy upravující občanské právo a soukromoprávní vztahy. Vznikaly dílčí novely, které upravovaly různé vztahy na poli občanském. Příkladem byla třeba změna manželského a rodinného práva.⁴⁶

2.6.1. Manželství

Významným zákonem kodifikujícím rodinné právo byl zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Tento rozlukový zákon sjednotil

⁴⁴ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny země Koruny české*, Praha, Paseka, 2015, s. 407.

⁴⁵ Tamtéž, s. 408-410.

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB – od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha, Leges, 2011, s. 100.

úpravu uzavírání manželství v českých zemích a na Slovensku. Touto právní normou došlo k zcela zásadnímu rozdílu v oblasti uzavírání manželství oproti předešlému ustanovení v ABGB. Nově byl zaveden fakultativní civilní sňatek, jenž substituoval výhradnost církevního sňatku. Zákon umožňoval rozluku, respektive rozvod, a to z devíti taxativně vymezených příčin, jako například z důvodu cizoložství. Rozluka byla přípustná jak pro nově uzavřená manželství, tak i pro manželství uzavřená podle předchozí právní úpravy.⁴⁷

Důvodová zpráva k přijatému zákonu odůvodňovala rozluku zejména ochranou dětí. Jak již bylo zmíněno výše, zákon také sjednocoval uzavírání manželství na celém území Československa, neboť do té doby na Slovensku v tomto směru platilo právo uherské, zatímco v Čechách právo rakouské. „*Manželství státního úředníka katolického vyznání, přeloženého na př. z Čech na Slovensko, bylo by rozlučitelno, kdyby přeložen byl zpět do Čech, stalo by se zase nerozlučitelným.*“⁴⁸

2.6.2. Rodinné právo

K rodinnému právu se také vztahoval přijímaný zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti. Tímto zákonem se například upravila zletilost na dvacátý první rok s tím, že nezletilí, kteří překročí osmnáctý rok svého věku, mohou se svým souhlasem a se schválením úřadu od otce výslovně býti propuštěni z otcovské moci.⁴⁹

Další úpravou zasahující do těchto práv byl zákon č. 179/1924 Sb. z. a n., o zrušení svěřenectví. Na základě vyhlášení tohoto zákona byla zrušena ustanovení vztahující se k fideikomisu převzatého recepční normou z ABGB.

Z dalších zákonů týkajících se rodinného práva je třeba zmínit zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, zákon č. 56/1928 Sb. z. a n., uzákoňující institut adopce a v neposlední řadě také zákon č. 4/1931 Sb. z. a n., na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření. Výše uvedené právní normy derogovaly příslušná ustanovení

⁴⁷ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 40.

⁴⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm> [právní předpisy ČR]. CUNI. [cit. 22.12.2022].

⁴⁹ Zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti.

ABGB a současně byly zakomponovány do připravovaného nového občanského zákoníku.⁵⁰

Po vzniku samostatného československého státu se zákonodárci snažili systematicky kodifikovat jednotlivá odvětví nejen z občanského práva. Snahou bylo vytvořit nové právní normy tak, aby vyhovovaly společenským vztahům v nově vzniklé republice. Úkolem bylo nejen sjednotit právní řád celé republiky, ale i společenské rozdíly na celém území.

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB – od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha, Leges, 2011, s. 100.

3. Proces rekonstrukce občanského práva v letech první ČSR

3.1. Revize občanského zákoníku

S ohledem na skutečnost, že se Československo skládalo z více území a tím i různého platného práva, bylo třeba sjednotit právní stav tak, aby byl jednotně zavazující pro celý nově vzniklý stát. Za tímto účelem ustanovilo ministerstvo spravedlnosti komisi z řad znalců tehdejšího platného práva. Část komise konstatovala, že sto let tvořený zákoník, jehož spoluvůrci byli i věhlasní čeští právníci, není nutné razantně měnit, neboť se jedná o aktuální občanské právo. Zmíněný názor byl podporován i faktem, že v oblasti občanského práva se na Slovensku toto právo začalo uplatňovat pomocí judikátů dle ABGB. Z tohoto důvodu se v první dekádě nově vzniklé republiky o změně občanského práva vedly převážně pouhé diskuse bez zřejmého výsledku.⁵¹

3.1.1. Hartmannova osnova

V rámci úkolů zadaných ministerstvu spravedlnosti byla vypracována česká verze Všeobecného občanského zákoníku, jejíž součástí byly další občanskoprávní normy. Pro odbornou veřejnost byl nejčastěji užíván pracovní název osnova. Stalo se tak v roce 1919. Vzhledem k tomu, že byla vydána, byť ve státním jazyce, ale ne ve slovenštině, pro část slovenských odborníků byla tato publikace nepřijatelná. Ministerstvo spravedlnosti roku 1920 uspořádalo k danému tématu erudovanou debatu. Práce ustanovené komise vedl přednosta ministerstva spravedlnosti Antonín Hartmann⁵². Podpůrně se osnova využívala při správě na Slovensku, kde působili čeští úředníci a soudci. Tím bylo na Slovensko přeneseno především rakouské právo namísto uherského (slovenského). Uvedená forma uplatnění práva dostala vlastní označení „prosazování Všeobecného občanského zákoníku, suchou cestou“. Odborné debaty vedly k ustanovení pěti subkomitétů. Ty se skládaly z českých a německých stoupců. Jejich úkolem bylo vypracovat koncept souhrnné rekonstrukce soukromého práva.⁵³

⁵¹ SCHELLOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno, Masarykova Univerzita, 1993, s. 25.

⁵² Antonín Hartmann (1864-1947) - právník, soudní úředník. Dostupné z: <https://knihovna.szm.cz/records/28304659-ddaa-4211-8588-9c615d3fe102?locale=cs> [cit. 22.2.2023]

⁵³ MALÝ, K., SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha, Karolinum, 2010, s. 725-727.

Každý z pěti subkomitétů měl svého vedoucího referenta. Jednotlivé referáty měly vlastní úkoly. Subkomitét vedený Janem Krčmářem přezkoumával zejména obecnou část, věcná práva a mezinárodní právo soukromé. Miroslav Stieber⁵⁴ vedl komisi zabývající se věcnými právy a Emil Svoboda⁵⁵ dědickým právem. Dalšími vedoucími byli Bruno Alexander Kafka⁵⁶ pro rodinné právo a Egon Weiss⁵⁷ pro právo obligační. Závěry jejich bádání byly sumarizovány v roce 1923 do osnovy, která čítala 1 395 paragrafů. Po celou dobu jejich zkoumání předkládali své návrhy odborníkům a vedla se o nich odborná diskuse. K zajištění slučitelnosti jejich výsledků se slovenským právem pracovala zvláštní komise pro posouzení v Bratislavě. Osnova byla v německém jazyce vydána v roce 1925.⁵⁸

3.1.2. Superrevize a osnova 1931

Ministerstvo spravedlnosti sumarizovalo veškeré koncepty od subkomitétů včetně příspěvků z diskusí. Zřídilo novou komisi, která dostala za úkol provést superrevizi občanského zákoníku a zpracovat celistvý dokument. Ten měl obsahovat zrevidované návrhy včetně námitek z řad odborných kritiků a zapracované slovenské návrhy. Komisi, která se skládala z pěti referentů, předsedal Antonín Hartmann. Jednání se účastnili tvůrci původních osnov, jejichž úlohou bylo obhájit svoji práci, a to nejen z pohledu provedených změn včetně zdůvodnění, ale také vysvětlit použitou terminologii. I přes veškeré úsilí všech aktérů se stále nedařilo dospět ke společnému konsenzu, a tak ani do roku 1929 nedošlo k projednání tří z pěti navržených osnov.⁵⁹

K výraznějšímu posunu ve sjednocení občanských práv došlo až ve třicátých letech, kdy ministerstvo spravedlnosti spolu s ministerstvem unifikací

⁵⁴ Miroslav Stieber (1865-1934) - profesor dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě na PF UK, k jeho úkolům patřila příprava kodifikace soukromého práva. Dostupné z: <https://www.npd.cz/npdweb/pdfpages;jsessionid=ebf65c61bc6f65b3fc5d5104a348?hash=a36b13be54925b2f3685facbd6d0274930155> [cit. 22.2.2023].

⁵⁵ Emil Svoboda (1878-1948) - filozof, profesor ČVUT, profesor soukromého práva na KU v Bratislavě, profesor občanského práva a právní filozofie na PF UK. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/emil-svoboda-41973>. [cit. 22.2.2023].

⁵⁶ Bruno Alexander Kafka (1881–1931) - právník, profesor práva na německé univerzitě v Praze, děkan PF UK. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kafka-bruno-alexander> [cit. 22.2.2023].

⁵⁷ Egon Weiss (1.7.1880-1.2.1953) - právník, profesor Právnické fakulty Německé univerzity v Praze. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/13ff0564-a4c2-43ce-8205-4b3fb586e4ea?locale=en> [cit. 22.2.2023].

⁵⁸ MALÝ, K., SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha, Karolinum, 2010, s. 726-727.

⁵⁹ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 96.

sumarizovalo již zhotovené osnovy. Výsledkem jejich práce byl v roce 1931 návrh zákona – Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, díl I. Text zákona, díl II. Důvodová zpráva.⁶⁰

Jak bylo předpokládáno, zůstal základem osnovy zákoník ABGB. Úpravou prošla zejména ustanovení, která v dané době již postrádala svého významu. Návrh zákona se skládal z uvozovací části, prováděcích předpisů, předpisů o časové působnosti a předpisu závěrečného, což čítalo 76 úvodních článků. Zákoník byl dále rozdělen do 4 dílů, 46 kapitol. Celkově obsahoval 1 353 paragrafů.⁶¹

První díl upravoval osoby a právo rodinné. Osoby dělil na osoby přirozené a osoby právnické. Ustanovoval mimo jiné statut manželství včetně jejich práv a povinností, stejně tak i právní poměr mezi rodiči a dětmi, v němž bylo stále nejsilnější postavení otce rodiny. Druhý díl se věnoval právu majetkovému. V něm definoval pojem věc a dělení věcí. Dále se zabýval například věcnými právy, držbou, vlastnictvím, nabýváním vlastnictví, stavebním právem a dědictvím. Třetí díl zakotvoval společná ustavení, ta se týkala zejména zajištění práv a závazků, jejich zániku, vydržení a promlčení. Čtvrtý díl vymezoval mezinárodní právo soukromé.⁶²

Znění návrhu zákona ministerstvo spravedlnosti publikovalo a zároveň rozeslalo k meziresortnímu seznámení a připomínkování. Po jeho prostudování nejen právní, ale i politickou veřejností, vyvstaly negativní ohlasy zejména ohledně postavení ženy, dědického práva, pracovního práva a práva nájemního. O dané téma se nevedly spory pouze na vládní úrovni, nýbrž také v širokých právnických kruzích. V letech 1934-1935 působila zvláštní meziministerská komise, která měla za úkol zpracovat připomínky tak, aby mohlo dojít k předložení návrhu vládě. Práce postupovaly opět pomalu, k odborným připomínkám se přidávaly i problémy týkající se politického smýšlení. Koncem roku 1935 činnost přecházela do konečné fáze, nicméně stále panoval rozkol zejména v otázkách manželského a rodinného práva a práva dědického. V některých bodech byl vypracován posudek Nejvyššího soudu. Zúčastnění na projednávání osnovy zákona se scházeli k projednání sporných otázek, avšak ke společné shodě stále nedocházelo. Teprve 3. března 1937

⁶⁰ KADLECOVÁ M. a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha, Eurolex Bohemia, 2004, s. 88.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB – od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva*. Praha, Leges, 2011, s. 105.

⁶² Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, díl I. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/19238> [cit. 28.12.2022].

vláda přijala usnesení schvalující definitivní text osnovy a důvodové zprávy.⁶³ Závěrečný text osnovy byl vypracován komisí pod vedením prof. Dr. Krčmáře⁶⁴.

3.2. Občanský zákoník z roku 1937

K usnadnění projednávání obsáhlejších zákonů byl přijat zákon č. 41/1937 Sb. z. a n., kterým se upravuje jednání ve společných poradách výborů poslanecké sněmovny a senátu. Předmětem tohoto zákona bylo usnadnit a urychlit proces přijímání zákonů. Obě komory parlamentu mohly projednávat navrhovaný zákon společně, čímž se výrazně zkracoval legislativní proces. Hlasování o něm poté probíhalo samostatně. K takovému postupu však mohlo dojít pouze za předpokladu, že návrh osnovy předložila vláda oběma sněmovnám a navrhla projednání dle tohoto zákona. Obě tyto komory s tímto postupem musely souhlasit. Vláda zvolila pro projednávání návrhu občanského zákoníku výše uvedený postup.⁶⁵

3.2.1. Návrh zákona

Návrh, který byl předložen oběma komorám parlamentu, nesl název „Zákon, kterým se vydává občanský zákoník“. Skládal se z uvozovacích a prováděcích předpisů a z občanského zákoníku. Systematicky vycházel z původního Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811. Rozdíl představoval pouze v číslování. V návrhu se používala jednotná terminologie bez použití cizích slov s výjimkou, kde je nebylo možné nahradit. Účinnosti měl nabýt 1. července druhého kalendářního roku po jeho vyhlášení.⁶⁶ Publikace byla provedena též v německém a francouzském jazyce.

Hlavním cílem předloženého nového občanského zákoníku bylo nadále sjednotit občanské právo v celém Československu. Původní návrh z roku 1931 obsahoval 46 hlav, nynější návrh jich obsahoval 47 a to i přes to, že v předkládané osnově bylo vynecháno rodinné právo. Ani počet paragrafů se nesnížil, z původních

⁶³ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 97-102.

⁶⁴ Jan Krčmář (1877- 1950) - právník a politik, profesor občanského práva a za první republiky nestraničský ministr školství a národní osvěty; po vzniku ČSR právní poradce ministra zahraničních věcí při jednání o Versailleské smlouvě; hlavní autor mezinárodních rozhodčích smluv s Německem, Rakouskem, Polskem, Dánskem a Švédskem; člen československé delegace u Společnosti národů a zasedal ve Stálém rozhodčím soudním dvoru v Haagu; hlavní zpracovatel osnovy OZ, který nebyl přijat; podíl na vzniku Středního OZ. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/jan-krmar-111661> [cit. 22.2.2023].

⁶⁵ KOBER, J., ed. *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 57.

⁶⁶ Důvodová zpráva vládní návrh občanského zákoníku OZ 1937. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0425_15.htm [cit. 29.12.2022].

1 353 paragrafů jich nyní bylo 1 369. Z osnovy byla vypuštěna celá část vztahující se k právu rodinnému, která byla uvedena v osnově z roku 1931 v hlavě 2.-5. prvního oddílu. K tomuto kroku se přistoupilo za účelem zrychlení jednání celého občanského zákoníku, neboť stále panovala velká neshoda na této materii. Tím, že právo rodinné bylo již samostatně kodifikováno, byť ve dvou právních rádech, bylo toto řešení přípustné, ačkoli velmi diskutované. Další z vypuštěných článků byla ustanovení o rejstříkovém právu zástavním a o splátkovém trhu.⁶⁷

3.2.2. Zdroje předlohy

Jak již bylo zmíněno, převážná část ustanovení byla převzata z ABGB. Dle dostupných zdrojů lze dovodit, že do návrhu zákona byla zapracována ustanovení také z původních rakouských předpisů, mimo ABGB, československých předpisů, z převzatého platného uherského práva a z uherské osnovy občanského zákona z roku 1913. Mimo to se použily zahraniční právní předpisy – uvozovací zákon k občanskému zákoníku pro Německou říši (BGB), švýcarský ZGB, francouzský Code civil a polské právo (v tomto případě se jednalo pouze o jeden termín). Dále návrh zákona zahrnoval judikaturu, právní vědu a Vídeňský návrh úmluvy o mezinárodním právu soukromém.⁶⁸

3.2.3. Průběh projednání

Tisky vládního návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník, byly doručeny 31. března 1937 oběma komorám parlamentu. Tehdejší ministr spravedlnosti Ivan Dérer představil vládní osnovu ve dnech 15. a 16. dubna 1937 Poslanecké sněmovně a ve dnech 20. a 22. dubna 1937 Senátu. Ve svém projevu zhodnotil práci všech, kteří se na zákoníku podíleli. Vyzdvihl potřebu jednotného práva se snahou stmelení všech obyvatel Československa. Následně proběhla rozprava v politických kruzích. Němečtí poslanci vyjádřili uspokojení nad zněním zákona, zejména kladně hodnotili možnost podílet se na jeho tvorbě. Naproti tomu slovenští představitelé s obsahem zákona spokojeni nebyli a současně kritizovali neúčast slovenských právníků na tvorbě zákona. Hlavním sporem nadále zůstalo právo rodinné. Pro některé poslance a senátory bylo nepřijatelné vypuštění této materie z navrhovaného zákoníku a žádali o jeho včlenění. Významnou roli v jejich

⁶⁷ Důvodová zpráva vládní návrh občanského zákoníku OZ 1937. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0425_15.htm [cit 29.12.2022].

⁶⁸ SALÁK, P. jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 38-40.

smýšlení sehrával fakt víry. Pro věřící zůstávaly stále nepřijatelné civilní sňatky a rozvody.⁶⁹

Návrh nového občanského zákoníku upravoval i právo soukromého vlastnictví, přičemž o této problematice se také vedly spory napříč politickým spektrem. Paradoxem se mohlo jevit, že čelní komunistický představitel, poslanec Vlado Clementis⁷⁰, vnímal soukromé vlastnictví nad kolektivní, přičemž zástupce živnostenské strany, místopředseda Senátu a poslanec Otakar Bas⁷¹, se nebránil omezení soukromého vlastnictví.⁷²

Po ukončení předběžné rozpravy začal vládní návrh zákona projednávat podvýbor, který byl složen z obou komor parlamentu jako společný. Ani zde nedocházelo k vzájemnému konsenzu. Postup vázl i ze strany zástupců Maďarska, kteří zavrhovali jednání k předloženému návrhu zákona bez překladu do maďarštiny, zatímco německé překlady byly samozřejmostí. Dohromady podvýbor jednal na 45 schůzích, přičemž poslední se konala 14. července 1938. Výsledky práce sumarizoval pracovní výbor ministerstva spravedlnosti, ale jeho výstupy nebyly dále zapracovány. Doba si však vyžádala velké změny. Dne 29. září 1938 došlo k podepsání Mnichovské dohody, jež měla nemalý podíl na pozastavení prací k přijetí zákoníku.⁷³ Ačkoli i v roce 1938 stále probíhaly práce podvýboru, rozprava v Poslanecké sněmovně a Senátu neproběhla a návrh občanského zákoníku tak již navždy zůstal nepřijat.

Po zhodnocení výše popsaného úsilí, které započalo již na samém vzniku samostatného československého státu a prací na osnově vzniklé v roce 1931, předložené Národním shromáždění po značných změnách a úpravách v roce 1937,

⁶⁹ KOBER, J., ed. *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 58-72.

⁷⁰ Vlado Clementis (1902-1952) - vystudovaný právník PF UK, člen KSČ, po okupaci pro své názory ze strany vyloučen, na pozvání E. Beneše se stal členem Právní rady, poradního orgánu exilové vlády, v r. 1945 znovu přijat do KSČ, v r. 1951 obviněn z buržoazního nacismu a 3. 12. 1952 oběšen. Dostupné z: https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vladimir-clementis-sam-pomahal-budovat-system-ktery-ho-pak-odsoudil-k-smrti?gclid=EAJalQobChMIiOy5ub2o_QIVFAGLCh2Qtgk-EAAYASAAEgIjnPD_BwE [cit. 22.2.2023].

⁷¹ Otakar Bas (1879-1939) - právník, politik a senátor Národního shromáždění ČSR za Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou, později člen Strany národní jednoty, krátce po okupaci 1939 spáchal sebevraždu. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/otakar-bas-63424> [cit. 22.2.2023].

⁷² KOBER, J., ed. *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2021, s. 66

⁷³ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 102-103.

kdy nakonec v důsledku událostí spojených s nastupujícím Mnichovským diktátem nově připravovaný občanský zákoník nebyl přijat, je příznačné uvést citát profesora Emila Svobody: „*Když se dívám na tu obrovskou práci profesorů Krčmáře, Stiebera, Svobody, Roučka, Kafky a Weisse, min. radů Srba, Vosky, Schrotze, Heyrovského, Hartmanna /jako předsedy/ - mám divný pocit: K čemu to je? Kdo to užije? Či to prostě skončí ve stoupě? I knihy mají svoje osudy. Mají-li i psi svoje Erinye, jak tomu nad pomyšlení krásně učil antický kult bohyně Artemidy – snad mají i knihy mstící božstvo, které jim nedá beztrestně zahynout?*“⁷⁴

⁷⁴ SALÁK, P. jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 104.

4. Občanské právo v poválečném období do Právnické dvouletky

Přestože se tato kapitola věnuje občanskému právu v poválečném období, je na místě zde zmínit i okrajově moc zákonodárnou v období Protektorátu Čechy a Morava. Dne 30. listopadu 1938 byl zvolen prezidentem druhé Československé republiky Emil Hácha. Stalo se tak po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše dne 5. října 1938. Přijetím zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé a o mimořádné moci nařizovací, Národního shromáždění, došlo k delegaci moci zákonodárné přímo na prezidenta. S ohledem na tuto skutečnost byl Parlament rozpuštěn. Následně v roce 1940 byla ve Velké Británii ustanovena exilová vláda složená z prezidenta Edvarda Beneše, státní rady a vlády. Prezident zastával moc zákonodárnou prostřednictvím dekretů.⁷⁵

Tím, že byl přijat výše uvedený zákon o zmocnění, vyvstala snaha i o přijetí nového občanského zákoníku formou nařízení. K tomu nakonec nedošlo, neboť dříve, než se o tomto návrhu vůbec začalo jednat, připadly Čechy a Morava pod říšskou správu.⁷⁶ V Protektorátu Čechy a Morava bylo uplatňováno dvojí právo, tedy právo protektorátní a právo německé. Novelizované ABGB z roku 1811 bylo pro protektorátní státní příslušníky stále v platnosti. Výjimku tvořili němečtí občané na protektorátním území, ti požívali právo říšské. To však také neplatilo výlučně, jelikož v Sudetech uplatňované občanské právo se shodovalo s právem protektorátním a bylo zde využíváno ABGB.⁷⁷

Pro možnost vydávat v exilu dekry prezidenta republiky, včetně ústavních, byl vydán ústavní dekret č. 2 ze dne 15. října 1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné. Tato zásadní právní norma tak umožňovala nahrazení souhlasu Národního shromáždění souhlasem československé exilové vlády při tvorbě a přijímání nezbytných zákonů v době nesvobody.⁷⁸

⁷⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 443-444.

⁷⁶ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 103-104.

⁷⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. 1. díl. Brno, Masarykova univerzita, 2012, s. 368-369.

⁷⁸ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 134-135.

4.1. Poválečné období

Dekretem o obnovení ústavního pořádku č. 11/1944, který byl publikován po druhé světové válce vyhláškou ve Sbírce zákonů pod č. 30/1945 Sb., přestaly být součástí československého právního řádu předpisy vydané v době, kdy československý lid byl zbaven své svobody (doba nesvobody). Doba nesvobody byla stanovena od 30. září 1938 až do dne, který bude určen vládním nařízením.⁷⁹ Následně schválilo dne 19. prosince 1945 Prozatímní Národní shromáždění zákon č. 12/1946 Sb., jímž se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku, čímž dekret vstoupil v platnost nejen v českých zemích, ale i na Slovensku.⁸⁰ Doba konce nesvobody ve smyslu ústavního dekretu č. 11/1944 Úř. věst. čsl. byla dle § 1 nařízení vlády č. 31/1945 Sb. určena na den 4. května 1945.⁸¹

Československý právní řád přejal ústavním dekretem č. 11/1944 Úř. věst. čsl. v hlavě I. platnost ústavních a jiných právních předpisů československého státu vydaných do 30. září 1938, neboť pocházely ze svobodné vůle československého lidu. Současně zrušil všechny právní předpisy vydané od 30. září 1938, výjimku vymezil na přechodnou dobu u předpisů neodporujících demokratickým zásadám československé ústavy. Vyloučeny však byly předpisy z oboru soudního práva trestního, soudního řízení trestního, práva osobního a práva rodinného. Jedině soud mohl rozhodnout, které z předpisů vydaných v období nesvobody se směly nadále uplatňovat.⁸² Vyhláška ministerstva vnitra č. 1983/1946 Ú.1.I. ze dne 13. listopadu 1946 ve své příloze obsahovala seznam některých předpisů vydaných v době nesvobody, které se svým obsahem přičily znění nebo demokratickým zásadám československé ústavy a z toho důvodu byly vyloučeny z československého právního řádu.⁸³

Právní předpis, který zrušil platnost právních norem vyhlášených ve válečném období, byl zákon č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby

⁷⁹ Vyhláška č. 30/1945 Sb. ministra vnitra ze dne 27. července 1945 o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku.

⁸⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 493.

⁸¹ Nařízení vlády č. 31/1945 Sb. ze dne 27. července 1945, jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku.

⁸² MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 493.

⁸³ Vyhláška č. 1983/1946 Ú.1.I. ministra vnitra ze dne 13. listopadu 1946 o některých předpisech z doby nesvobody, které se svým obsahem přičí znění nebo demokratickým zásadám československé ústavy.

nesvobody. Tímto zákonem se zrušovaly všechny předpisy, které byly vydány pro pohraniční území českých zemí v době nesvobody, stejně tak i pro oblast bývalého Protektorátu Čechy a Morava, a byly uvedeny v příloze k tomuto zákonu.⁸⁴

V tomto období se začalo znovu diskutovat o novém občanském zákoníku, neboť přijetím výše uvedených předpisů prakticky vešel v platnost opět Všeobecný občanský zákoník z roku 1811. Úkolem tvorby bylo pověřeno nově vzniklé ministerstvo pro sjednocení zákonů. Mandát k založení uvedeného ministerstva byl dán ústavním zákonem č. 153/1946 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné.

4.2. Dekrety vztahující se k občanskému právu

Jak již bylo výše uvedeno, nejzásadnějším dekretem přijatým k zajištění práv po znovuoživení Československa byl ústavní dekret č. 11/1944. Dalšími z mnoha vydaných dekretů, ať již v exilu, nebo po návratu zpět do vlasti byly například níže uvedené dekrety vztahující se k občanským právům. Data u jednotlivých dekretů jsou zde uvedena mj. pro úplnost vnímání doby.

Vydané dekrety prezidenta republiky vyhlášené na základě ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl., byly dne 28. března 1946 přijaty za zákony prohlášením Prozatímního Národního shromáždění ústavním zákonem č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. Jednalo se jak o dekrety, které se změnily na zákon, tak ústavní dekrety, které se změnily na ústavní zákony. V důsledku toho došlo k ratifikaci veškerých vydaných dekretů prozatímní vládou.⁸⁵

4.2.1. Dekret č. 5/1945 Sb.

Tento dekret byl vydaný dne 19. května 1945 a měl povahu rehabilitační a restituční. Prakticky rušil jakékoliv majetkové převody a jednání týkající se majetku movitého i nemovitého, veřejného či soukromého v případě, že byly uzavřeny po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce. Současně se odejímal majetek osob státně nespolehlivých, které byly

⁸⁴ Zákon č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody.

⁸⁵ VALENTOVÁ, V. LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, s. 183.

v dekretu přímo definovány (mj. osoby národnosti německé nebo maďarské), a to nejen osoby fyzické, ale i právnické. Tento majetek přecházel pod národní správu.⁸⁶

4.2.2. Dekret č. 12/1945 Sb.

Dne 21. června 1945 byl vydán výše uvedený dekret, jenž upravoval konfiskaci a rozdělení majetku Němců, Maďarů a dalších v dekretu uvedených osob. Dekret se odvolával na pozemkovou reformu. Na základě něj byl zemědělský majetek konfiskován s okamžitou platností a bez náhrady. Jednalo se opět jak o fyzické, tak i o právnické osoby. Nedílnou součástí bylo ustanovení věnující se vyvinění, o kterém rozhodovalo ministerstvo zemědělství v dohodě s ministrem vnitra. Zkonfiskovaný majetek spravoval až do odevzdání přídělčům Národní pozemkový fond, který byl dále rozdělen do vlastnictví osob slovanské národnosti. Nepřidělená půda zůstávala ve správě Národního pozemkového fondu pro potřeby vnitřního osídlení.⁸⁷

4.2.3. Dekret č. 27/1945 Sb.

Dekret, vydaný dne 17. července 1945, dal za vznik osidlovacím úřadům v Praze a Bratislavě. Mělo se jím docílit vnitřního osídlení navrácením všech oblastí Československé republiky původnímu slovanskému živlu.⁸⁸

4.2.4. Dekret č. 88/1945 Sb.

Pracovní povinnost práce schopných mužů ve věku od 16 do 55 let a žen ve věku od 18 do 45 let pro neodkladné práce ve veřejném zájmu zaváděl dekret č. 88/1945 Sb., vydaný dne 1. října 1945. Z výčtu osob, které byly vyňaty z pracovní povinnosti, byli mimo jiné vojáci v činné službě, studenti a těhotné ženy. Upřednostněny měly být osoby nezaměstnané. Proti výměru práce byl přípustný opravný prostředek.⁸⁹

⁸⁶ Dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

⁸⁷ Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

⁸⁸ Dekret presidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945, o jednotném zřízení vnitřního osídlení.

⁸⁹ Dekret presidenta republiky č. 88/1945 Sb. ze dne 1. října 1945, o všeobecné pracovní povinnosti.

4.2.5. Dekret č. 108/1945 Sb.

Dalším z významných dekretů vztahující se k občanským právům byl bezpochyby dekret č. 108/1945 Sb., vydaný dne 25. října 1945, který upravoval konfiskaci zejména majetku movitého, ač v dekretu je uveden i nemovitý, neboť konfiskace nemovitého majetku byla již upravena v dekretu č. 12/1945 Sb., viz výše. Z movitého majetku byl osobám ponechán jen majetek pro osobní potřebu (oděv, peřiny, prádlo, domácí nářadí, potraviny a náčiní). Dekret upravoval též výjimky z konfiskace a definoval způsob rozdělení zkonfiskovaného majetku.⁹⁰

4.2.6. Ústavní dekret č. 137/1945 Sb.

Neméně důležitým dekretem ze dne 27. října 1945 byl ústavní dekret č. 137/1945 Sb., jenž upravoval omezení na osobní svobodě státně nespolehlivých osob, a to bez náhrady.⁹¹

4.2.7. Dekret č. 91/1945 Sb.

V neposlední řadě je třeba zmínit také dekret, týkající se československé měny, tedy dekret č. 91/1945 Sb., vydaný dne 19. října 1945. Tímto dekretem byla zavedena jednotná měna pro celé Československo, kdy poměr původní koruny k nově vzniklé byl 1:1. Předpis ukládal povinnost zřídit si vázaný účet pro peníze v oběhu. Jejich výběr byl pak stanoven do výše 500 Kč.⁹²

4.3. Občanské právo v letech 1946–1948

Vývoj občanského práva po roce 1945 byl ovlivněn situací, která v Československu po válce panovala. Zvětšily se rozdíly mezi postupem v právu v Čechách a na Moravě a uplatňováním práva na Slovensku. Pro přípravu nového občanského zákoníku bylo, jak je již výše zmíněno, založeno ministerstvo pro sjednocení zákonů. Pro narovnání práva v českých zemích se používaly dekrety vydané prezidentem republiky a na Slovensku nařízení Slovenské národní rady. Postupně byly vydávány zákony, které upravovaly různá odvětví občanského práva. Jedním z takových byl například zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o nárocích z neplatnosti a z jiných

⁹⁰ Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

⁹¹ Ústavní dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb. ze dne 27. října 1945, o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční.

⁹² KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, s. 42-43.

zásahů do majetku vztahujících. Prakticky souvisel s dekretem č. 5/1945 Sb., a upravoval postup osob příšlých o svůj majetek v době nesvobody. Dalším institutem z oblasti občanského práva, který byl novelizován přímo v ustanovení Všeobecného občanského zákoníku dekretem č. 117/1945 Sb., z 27. října 1945, bylo určení prohlášení za mrtvého. Z důvodu uzavírání sňatků a rozvodů za druhé světové války v cizině byl vydán zákon č. 199/1946 Sb., o uznávání rozhodnutí v manželských věcech, vydaných soudy nebo úřady v cizině, v oblasti československého právního řádu. Aby bylo zamezeno zmeškání úkonů z důvodu okupace anebo národní, rasové nebo politické persekuce, byl vydán dne 21. listopadu 1946 zákon č. 227/1946 Sb., o některých opatřeních v občanských věcech právních.⁹³

4.4. Ústava 9. května

Prozatímní národní shromáždění vydalo zákony, které umožňovaly vzniku nové zákonodárné moci prostřednictvím přímých voleb do Ústavodárného národního shromáždění. Mezi základní předpisy vztahující se k uvedené problematice patřily například zákon č. 28/1946 Sb., o úpravě stálých voličských seznamů, ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění, zákon č. 67/1946 Sb., o volbách do ústavodárného Národního shromáždění, nařízení Slovenské národní rady č. 91/1946 Zb. nar. SNR a další. Volby poté proběhly dne 26. května 1946. Vítězem voleb se stala s převahou Komunistická strana Československa pod vedením Klementa Gottwalda. Hlavním bodem vládního programu se stala příprava nové československé ústavy.⁹⁴

Ústava Československé republiky, která vyšla dne 9. května 1948, zrušila ústavní listinu Československé republiky uvozenou zákonem ze dne 29. února 1920, jakož i její součásti. Současně pozbyly platnosti všechny ústavní i jiné zákony, pokud odporovaly ustanovením této ústavy a zásadám lidově demokratického zřízení, nebo upravovaly věci odchylně od této ústavy. Toto ustanovení se však netýkalo zákonů o znárodnění a o pozemkové reformě.⁹⁵

Přijatá ústava reflektovala nastupující dobu socialismu. Preambule hovořila o československém lidu jako o stavebním kameni k dosažení socialismu, přičemž

⁹³ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, s. 71-73.

⁹⁴ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha, Paseka, 2015, s. 497-499.

⁹⁵ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, §173.

bylo potřeba se vypořádat se soukromým vlastnictvím. Veškerou moc ve státě ústava delegovala na lid, zaručovala svobodu osobnosti, právo na práci a na spravedlivou odměnu za vykonanou práci. Článek XII upravoval hospodářskou soustavu, která byla založena na třech základních principech: znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; na vlastnictví půdy podle zásady „půda patří tomu, kdo na ni pracuje“; na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku. Podrobná ustanovení ústavy byla rozdělena na 10 kapitol. Občanských práv se dotýkala zejména první kapitola, která určovala práva a povinnosti občanů, zaručovala rovnost a svobodu osobní, svobodu domovní, tajemství listovní a tajemství dopravních zpráv, stejně tak svobodu pobytu a svobodu majetku. Z dalších ústavních práv to bylo například právo na vzdělání, svoboda vyznání, či svoboda shromažďovací a petiční, v neposlední řadě právo sociální, které zaručovalo právo na práci. Zároveň však ústava stanovila i základní povinnosti občana ke státu a ke společnosti, jednou z nich byla i povinnost pracovat. V ústavě bylo pamatováno i na ochranu rodiny a mládeže. Osmá kapitola o hospodářském zřízení se dotýkala vlastnických práv, taxativně vymezovala národní majetek, který byl zásadně v rukou státu, zároveň zaváděla komunální vlastnictví a definovala soukromé vlastnictví.⁹⁶

Přijetím Ústavy 9. května prakticky došlo k vytvoření podmínek pro přípravu nového občanského zákoníku, když svou klauzulí v § 173 zrušila platnost všech ústavních a jiných zákonů předcházejících této ústavě, a to včetně doposud platného ABGB, který tak na našem území v té době platil s jistými změnami a novelizacemi téměř 140 let.

4.5. Právníková dvouletka

Se změnou politického systému bylo třeba upravit i právní řád v novodobém Československu. Pro vládní garnituru se staly nepřijatelné dosud platící normy, které pro řadu z nich představovaly feudální přežitky a bránily rozvoji socialismu. Za tímto účelem se ministerstvo spravedlnosti spolu s Právní radou ÚV KSČ obrátilo nejen na širokou právní veřejnost, ale i na profesory vysokých škol a nově vzniklé společenské organizace se žádostí o spolupráci. Účelem bylo založit komise a subkomise, které měly společně pracovat na tvorbě osnov k zákonům. Jednou z takových komisí se stala i komise k přípravě nového občanského zákoníku.

⁹⁶ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

Nadřizovanou všem komisím byla politická komise s předsedou Alfredem Dresslerem. Té se předkládaly zpracované podněty a návrhy. Spolu s ministerstvem spravedlnosti na právnické dvouletce pracovalo ministerstvo vnitra a ministerstvo unifikací.⁹⁷

Ministerstvo spravedlnosti tento úkol plnilo na základě usnesení vlády ze dne 7. a 14. července 1948, dle kterého mělo vypracovat a předložit ke schválení těch zákoníků, které spadají do jeho působnosti do 1. září 1950. Na základě uložené lhůty a pevně stanovenému cíli nesl tento program název „právnická dvouletka“. Vzhledem k potřebě unifikace připravovaného práva byly zřízeny v roce 1949 subkomise v Praze a v Bratislavě. Byly stanoveny tři fáze postupu, kdy se v první fázi stanovily zásady všech připravovaných kodexů, následně probíhala práce na vlastních osnovách, na jejichž konci již byly samotné hlavy či kapitoly zákoníku. Pouze příprava kodifikace rodinného a pracovního práva probíhala odlišně. V oblasti vytváření nového občanského zákoníku byly vytvořeny speciální subkomise, které se věnovaly jednotlivým odvětvím: právu věcnému, obligačnímu, dědickému, rodinnému, obecné části občanského zákoníku a odvětví knihovního práva. Předlohou jejich práce se stal návrh nového občanského zákoníku z roku 1937.⁹⁸

V průběhu právnické dvouletky, jak již bylo výše zmíněno, byla řešena řada právních předpisů a výsledkem této práce bylo vytvoření nových právních norem reflektujících na politický a názorový stav v tehdejší Československu. Jejich platnost pak čítala přes deset let.⁹⁹

Na kodifikačních pracích pracovalo vyjma zaměstnanců ministerstva spravedlnosti dalších 529 spolupracovníků, to čítalo 54 dělníků, 83 zástupců celonárodních organizací, 30 zástupců ČSM, 25 zástupců ÚRO, 8 zástupců JSČZ, 1 zástupce JSSZ, 18 zástupců RČŽ, 1 zástupce Svazu lidových protifašistických bojovníků, 17 poslanců, 105 soudců a prokurátorů, 233 úředníků, ať už ze státního aparátu či z výroby nebo distribuce, 16 universitních profesorů, 19 advokátů

⁹⁷ BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., ŠOUŠA, J. a kol. *Právnická dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha, Auditorium, 2014, s. 11-38.

⁹⁸ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, s. 122-125.

⁹⁹ Tamtéž, s. 128.

a 2 notáři. Byť významný počet spolupracovníků neměl právní vzdělání, tvořil téměř polovinu celkového počtu (254 osob).¹⁰⁰

4.5.1. Příprava nového OZ

Československé vlastnictví začínalo být chápáno odlišně. Většina vlastnictví, respektive výrobní prostředky se dle Ústavy 9. května staly národním majetkem. Z tohoto důvodu se v přípravě nového občanského zákoníku jedna ze subkomisí zaměřila na vlastnická práva a práva věcná. Forma vlastnictví byla velmi diskutovaná a ovlivněná orientací na Sovětský svaz.

Ministerstvo spravedlnosti připravilo harmonogram prací, podle kterého jednotlivé komise pracovaly. Pro přípravu nového občanského zákoníku v oblasti vlastnictví a věcných práv se zřídila subkomise pro věcné právo, jíž předsedal prof. Jan Krčmář. Tato komise intenzivně pracovala zejména na jednotlivých druzích vlastnictví tak, aby odpovídala souladu s ostatními lidově-demokratickými právy ustanovenými v okolních zemích a předně s právem SSSR. Po četných diskusích a jednáních nakonec vzešel od této subkomise návrh osnovy s jasnou definicí socialistického vlastnictví. V návrhu byl s odůvodněním budování socialismu zaveden institut státního vlastnictví, což znamenalo vlastnictví národního majetku a družstevního vlastnictví, které zavádělo lidová družstva. Naproti tomu bylo již vypuštěno ústavou zavedené komunální vlastnictví, to znamená vlastnictví obcí a krajů. Návrh nepočítal s institutem soukromého vlastnictví, pouze definoval osobní vlastnictví, a co za něj bylo považováno.¹⁰¹

Vzhledem k tomu, že měl připravovaný občanský zákoník upravovat výlučně majetkoprávní vztahy občanů, bylo z něj již také vypuštěno pracovní právo, a to z důvodu, že se změnilo postavení pracovní síly, která nebyla od této doby považována za zboží. Stejně tak bylo třeba vypustit z připravovaného zákoníku i právo obchodní, na které bylo nahlíženo jako na buržoasní segment.

¹⁰⁰ FEIRLINGER, Z., BARTUŠKA, J., KRÁL, K. *O právu a jeho tvorbě: přednášky ze školení legislativních právníků v Maxičkách předn. Zdeňkem Fierlingerem, Janem Bartuškou, Karlem Králem, Viktorem Knappem, Karlem Petrželkou, Otakarem Adamcem, Janem Mouralem a Jaroslavem Kokešem ve dnech 8.-13. ledna 1951.* Praha, Orbis, 1951, s. 107.

¹⁰¹ BLÁHOVÁ, I., BLÁŽEK, L., KUKLÍK, J., ŠOUŠA, J. a kol. *Právnícká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století.* Praha, Auditorium, 2014, s. 39-87.

Části, které zůstaly, byly přejmenovány za účelem vyhovění ideologickému myšlení.¹⁰²

Dědické právo, jako další oblast občanského práva, bylo nutné také přepracovat k obrazu tehdejší doby. Zřízená subkomise měla za povinnost přiblížit i tuto problematiku idejím marxismu-leninismu. Místo práva římského, z kterého doposud tato část vycházela, bylo nutné přistoupit k přepracování do podob již zmiňovaného sovětského práva. K návrhu se vyjadřovali v diskusích jednotliví členové komise, přičemž největší rozprava se týkala definic ohledně vzniklých tříd. Návrh osnovy počítal se zákonným děděním, a to jak dítěte po obou rodičích, tak i obráceně. Následně bylo i do návrhu osnovy zapracováno nejen dědění dítěte po prarodiči, ale také opačně. S těmito návrhy komise prakticky souhlasily. Komise také projednávaly návrhy týkající se omezování soukromého vlastnictví, pozůstalostí mělo zůstat pouze to, co bylo vybudováno vlastní prací.¹⁰³

4.5.2. Kodifikace rodinného práva

Změnou prošla i kodifikace rodinného práva. Oproti dřívější úpravě této materie v ABGB se nyní přistoupilo k samostatnému vydání speciálními zákony. Z připravovaného nového občanského zákoníku byla tato oblast zcela vypuštěna. V období právníkové dvouletky byl vydán zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, s účinností od 1. ledna 1950, který zakotvoval stejná práva a stejné povinnosti pro muže a ženy. Povinně byl zaveden civilní sňatek před národním výborem, církevní obřady byly přípustné až po splnění této povinnosti. Stanovoval povinnost péče o rodinu oběma manželům, zrušena byla moc otcovská a nahrazena byla mocí rodičovskou. Příjmení dětí bylo společné oběma rodičům, případně jen jednoho z nich. Byla zavedena povinnost řádně vychovávat a vyživovat děti a nově dětem také povinnost v případě vlastní výdělečné činnosti přispívat na výživu rodiny a být doma nápomocný. Manželství šlo ukončit pouze rozvodem. Současně tento zákon určoval nové principy při osvojení a poručenství.¹⁰⁴

I přes to, že vypracování nového rodinného kodexu představovalo změnu v chápání samotného manželství, kdy manželství a rodina byly vnímány jako

¹⁰² NEUMAN, A. *Nový právní řád na cestě k lidové demokracii*. 3. doplněné a upravené (v Orbise 2.) vydání. Praha, Orbis, 1953, s. 113.

¹⁰³ BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., ŠOUŠA, J. a kol. *Právníková dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha, Auditorium, 2014, s. 89-109.

¹⁰⁴ NEUMAN, A. *Československý právní řád na cestě k socialismu*. Praha, Svobodné slovo, 1959, s. 177-179.

společenská jednotka, nad nimiž stál veřejný zájem, se v mnohém přibližoval dalším evropským zemím. V některých oblastech se jednalo o nadčasová ustanovení, která převzal i v budoucnu český právní řád. Byly jimi například: zrovnoprávnění nemanželských dětí s dětmi legitimními, společné jmění manželů a další.¹⁰⁵

Vzniklý zákon o rodině nejen, že stanovoval nově jistá práva a povinnosti, případně přepracoval ty staré, ale také některé dříve platné již vůbec nekodifikoval. Upuštěno tak bylo od institutu věna, obvěnění, odměny manželce za manželskou věrnost při rozluce, jitřního daru, stejně tak od vdovského platu, vdovského práva a advitalitního práva (tj. právo druhého manžela užívat na čas jeho života manželovy pozůstalosti v případě jeho přežití). Tento zákon byl prvním přijatým zákonem právnické dvouletky.¹⁰⁶

Občanské právo v poválečném období bylo razantně ovlivněno výsledkem voleb do Národního shromáždění. V důsledku toho se staly dosud platné prvorepublikové právní předpisy naprosto nevyhovující pro nově zvolené vládní představitele. Směr, kterým se začala Československá republika ubírat, byl zcela odlišný od jak rakousko-uherského, tak i toho prvorepublikového. Potřeba rychlého přijetí nových zákonů podpůrných pro nový režim vedla k schválení plánu s cílem vytvoření zcela nového právního řádu v co nejkratší možné době. Práce na přípravě vyhovujících právních předpisů dostala název právnická dvouletka.

¹⁰⁵ BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2009, s. 463-464.

¹⁰⁶ BOURA, F. *Sborník studií z občanského práva*. Praha, Orbis, 1953. s. 223-249.

5. Střední občanský zákoník z roku 1950

5.1. Vznik

Jak již bylo výše zmíněno, počátky vzniku nového občanského zákoníku sahají do revolučního období roku 1948, kdy v zájmu přiblížení se tzv. lidově-demokratickým zásadám a zejména idejím Sovětského svazu bylo rozhodnuto o vytvoření zcela nové právní normy. Za tímto účelem byly zřízeny komise a subkomise, které pracovaly na jednotlivých právních oblastech. S přípravou nového občanského zákoníku se tak začalo v průběhu právníkové dvouletky.

Celkem bylo kodifikační komisí vytvořeno sedm subkomisí, které měly za úkol vypracovat základní myšlenky osnovy na základě rozboru hospodářské, politické a třídní skutečnosti s přihlédnutím k sovětskému právu, čímž byla splněna první zásada kodifikace nového právního předpisu. Následně byly v září 1949 zřízeny další tři subkomise, které připravovaly dle druhé zásady nástin osnov tak, aby mohly být předloženy ministru spravedlnosti. V dubnu 1950 zřídilo ministerstvo spravedlnosti pracovní kolektiv, který měl za úkol vypracovat přechodná ustanovení k občanskému zákoníku a v červenci téhož roku zřídilo další tři pracovní kolektivy s úkolem zajistit poslední redakci občanského zákoníku, čímž byla naplněna třetí zásada požadovaná k tvorbě tohoto zákona. Do konce listopadu 1950 proběhlo 364 schůzí subkomisí, jejichž výsledkem bylo 481 elaborátů.¹⁰⁷

Příprava občanského zákoníku byla vyústěním přijetí Ústavy 9. května. Samotná koncepce vycházela z myšlení o buržoasních přežitcích a naproti tomu z marxisticko-leninského učení. Hospodářství v poúnorovém Československu bylo řízeno na základě centrálního plánování, nikoliv na základě volného trhu. Bylo tak třeba upravit pojetí soukromého vlastnictví, respektive vlastnictví vůbec. Rovněž institut majetku byl vnímán odlišně. Nově vznikající občanský zákoník měl vymezovat výrobní faktory ve společnosti. Kládl si za cíl sjednotit právo na celém území Československa, neboť již od roku 1918 platilo na území Čech a Moravy

¹⁰⁷ FEIRLINGER, Z., BARTUŠKA, J., KRÁL, K. *O právu a jeho tvorbě: přednášky ze školení legislativních právníků v Maxičkách předn. Zdeňkem Fierlingerem, Janem Bartuškou, Karlem Králem, Viktorem Knappem, Karlem Petrželkou, Otakarem Adamcem, Janem Mouralem a Jaroslavem Kokešem ve dnech 8.-13. ledna 1951.* Praha, Orbis, 1951, s. 104-108.

jiné právo než na území Slovenska. Za účelem srozumitelnosti vydávaného kodexu pro všechny občany se na tvorbě zúčastnily také osoby z řad dělnického lidu.¹⁰⁸

Z důvodu potřeby hájení třídních zájmů se koncem roku 1949 výsledky práce na připravovaném občanském zákoníku diskutovaly na setkáních s dělníky. Dělnický lid měl při této tvorbě doplňovat tvorbu o vlastní dělnické zkušenosti. Zároveň bylo žádoucí, aby bylo v občanském zákoníku používáno jednoduchých terminologií pro srozumitelnost široké veřejnosti. Souběžně probíhalo napříč resorty připomínkové řízení, které skončilo na konci června 1950.¹⁰⁹

Návrh občanského zákoníku předložil ministr spravedlnosti k projednávání vládě dne 12. září 1950, respektive 16. září 1950. Vláda následně tento návrh schválila. Posléze byl vládní návrh projednáván v parlamentu, kde se jím nejdříve zabýval ústavněprávní výbor a následně celé Národní shromáždění. Aby mohla být informována široká veřejnost, vyšly statě o osnově v Rudém právu. Zde se také veřejnost mohla dozvědět, že na přípravě občanského zákoníku pracovalo celkem 16 komisí a subkomisí, které čítaly 205 členů a celkem se sešly na 517 schůzích.¹¹⁰

Ministr spravedlnosti Štefan Rais¹¹¹ při schvalování občanského zákoníku přednesl v plénu Národního shromáždění dne 25. října 1950 svůj projev, ve kterém vyzdvihl pracující lid. Seznámil přítomné s novým občanským zákoníkem a principy, na kterých byl vystavěn. Zdůraznil jeho význam pro budování socialismu v Československu. Připomenul, že původní zákon dělil společnost na kapitalistické vykořisťovatele a jimi vykořisťované, naproti tomu schvalovaný občanský zákoník dal za vznik novému typu vlastnictví, tzv. společenskému vlastnictví. Obhajoval přeměnu kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků na socialistické vlastnictví, kdy socialistické vlastnictví způsobuje obohacování celé společnosti a přináší blahobyt pracujícímu lidu. Neopomenul také na důraz nedotknutelnosti socialistického vlastnictví. Dále zmínil, že socialistické vlastnictví výrobních prostředků má dvě formy, a to státní socialistické vlastnictví

¹⁰⁸ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 575-577.

¹⁰⁹ BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., ŠOUŠA, J. a kol. *Právníká dvouletka: rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha, Auditorium, 2014, s. 71-73.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 81-83.

¹¹¹ Štefan Reis (1909-1975) - právník, novinář, člen KSČ, 2. světovou válku strávil v exilu v SSSR, přednosta vnitropolitického odboru Kanceláře prezidenta republiky, ministr spravedlnosti. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Rais-Stefan-t89541> [cit. 22.2.2023].

a vlastnictví lidového družstva. Vzpomenul na ochranu osobního majetku a způsob nabytí osobního vlastnictví a dědická práva.¹¹²

Občanský zákoník vstoupil v platnost dne 23. listopadu 1950 společně s novým občanským soudním řádem též nabyvším účinnosti dne 1. ledna 1951. Zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád navazoval na dříve vydaný zákon o zlidovění soudnictví, který nastolil novou soudní soustavu.¹¹³

5.2. Charakteristika

Střední kodex, jak se jinak občanský zákoník nazývá, byl rozčleněn do šesti částí a celkem obsahoval 570 paragrafů. Zásady, které střední kodex reflektoval, vycházely z doby jeho přijetí. Jednalo se celkem o šest zásad:

1. *unifikace, tedy odstranění dvojkoľejnosti v našem právním řádu, jako pozůstatek recepce práva v roce 1918 z rakousko-uherské monarchie první republikou;*
2. *preference a zvláštní ochrana socialistického vlastnictví, čímž se myslelo vlastnictví společenské;*
3. *odstranění přednosti zájmů jednotlivců před zájmy společnosti;*
4. *odstranění dělení právních odvětví obchodního práva;*
5. *zrušení zvláštního odvětví obchodního práva;*
6. *občanské právo zahrnovalo jen tzv. majetkové právo.*¹¹⁴

Podřízení občanskoprávních vztahů hospodářskému plánu bylo další významnou zásadou, která se promítla do ustanovení o výkladu projevu vůle, jenž vyžaduje zásadu socialistického soužití, a dále do ustanovení o hospodářských smlouvách. Z tohoto důvodu bylo povoleno zasahovat do volnosti smluvních stran dle potřeb hospodářského plánování, čímž došlo ke vzniku hospodářských smluv.¹¹⁵ Vydáním občanského zákoníku přešlo obchodní právo pod jeho úpravu, neboť se zrušila veškerá doposud platná legislativa dopadající na tento obor. Vzhledem k době, ve které občanský zákoník vyšel, nebylo nutné přejímat veškerá

¹¹² ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 9-18.

¹¹³ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava, Key Publishing, 2012, s. 21-23.

¹¹⁴ SCHELLE, K., ed. *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno, Masarykova univerzita, 2004, s. 29.

¹¹⁵ NEUMAN, A. *Československý právní řád na cestě k socialismu*. Praha, Svobodné slovo, 1959, s. 190-191.

ustanovení obchodního práva, a tak byly přijaty pouze instituty odpovídající výrobním společenským vztahům.

Ne všichni však nový občanský zákoník přijímali pozitivně. Negativní ohlasy zaznívaly zejména z důvodu omezení svobody, neboť dle jejich názoru jednotlivci díky socialistickému hospodářství bude absolutně ovládnán. Každý, kdo tak tvrdil, byl nařknut ze lži a pomluv, a naopak mu bylo vysvětlováno, jaká možná práva a výhody mu nový socialistický občanský zákoník přináší.¹¹⁶

5.3. Struktura

5.3.1. Úvodní ustanovení

První část pojednávala o základních občanských právech, jež byla chráněna zákonem, a zároveň stanovila, že nikdo nesmí zneužívat občanských práv ke škodě celku. Tato ustanovení měla dle důvodové zprávy zejména politický charakter. Filozofie tehdejší doby zatracovala kapitalistický řád a nastolovala formu společenského vlastnictví.¹¹⁷

5.3.2. Obecná ustanovení

Občanský zákoník se lišil hned v druhé části od dřívějšího ABGB svojí strukturou obecných ustanovení. Po sovětském vzoru definoval ve svých obecných ustanoveních o 95 paragrafech osoby, věci, práva a právní úkony, zastoupení a plnou moc, počítání času i promlčení. ABGB obsahovalo pouze úvod o občanských právech vůbec, ve kterém uváděl pouze 14 všeobecných zásad občanského práva.¹¹⁸

V hlavě prvé definoval občanský zákoník osoby fyzické a právnické. U fyzických osob stanovil způsobilost k právům a povinnostem, která vzniká narozením a zaniká smrtí. V pochybnostech, kdo z několika lidí zemřel dříve, byla stanovena vyvratitelná právní domněnka k objektivnímu řešení případu, pokud zemřelo několik lidí bez možnosti zjištění, která osoba zemřela dříve, zemřeli všichni ve shodný okamžik. Také stanovoval způsobilost k právním úkonům, přičemž plné zletilosti dosahovala osoba dovršením osmnácti let. Tento věk se

¹¹⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. 1. díl. Brno, Masarykova univerzita, 2012, s. 416.

¹¹⁷ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 55-62.

¹¹⁸ DVOŘÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 179.

uváděl pro soulad s věkem potřebným pro dosažení aktivního volebního práva dle Ústavy 9. května. Naopak osoba mladší šesti let byla k právním úkonům naprosto nezpůsobilá. U fyzických osob dále definoval vztah příbuzenství, švagrovství a osob blízkých.¹¹⁹ V této oblasti se občanský zákoník příliš nelišil od úpravy ABGB, pouze rozšiřoval způsobilost k právním úkonům. Změnu zaznamenala úprava právnických osob, neboť mohly vzniknout pouze na základě zákona anebo se souhlasem příslušného orgánu. Současně socialistickým právnickým osobám příslušela zvláštní ochrana.¹²⁰

Druhá hlava byla věnována věcem a právům. U věcí byly nově stanoveny pouze předměty hmotné a přírodní síly sloužící lidské potřebě, tím bylo upuštěno od přiznání práv věcem nehmotným.¹²¹

Právní úkony řešené v třetí hlavě nezaznamenaly velkých úprav. Pojmové znaky a náležitosti, které stanovovaly vznik, platnost a účinnost právních úkonů, byly nezměněny. Pouze v interpretaci právních úkonů byla začleněna i pravidla socialistického soužití a hospodářský plán tak, aby to odpovídalo tehdejšímu společenským zájmům.¹²²

V hlavě čtvrté byla obsažena ustanovení týkající se zastoupení a plné moci. V této oblasti nedoznal občanský zákoník velkých odlišností. V páté hlavě pak byly stanoveny lhůty počítání času. Oproti původnímu rozlišování svátečních nedělí, památných a všedních dní, byly nyní stanoveny pouze dny pracovní a dny pracovního klidu odpovídající lépe tehdejšímu hospodářským poměrům. Hlava šestá pak na lhůty navazovala stanovením promlčení, kde změna proběhla ve vztahu k rodině z důvodu, že manželka měla již stejná práva jako manžel.¹²³

5.3.3. Práva věcná

Výčet druhů vlastnictví, jeho nabytí včetně držby byly zakotveny v hlavě sedmé. V této oblasti se stal občanský zákoník zcela odlišným od původního. Jádrem vlastnictví bylo společenské, socialistické vlastnictví. Dle důvodové zprávy

¹¹⁹ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 63-75.

¹²⁰ SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 581.

¹²¹ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 83-86.

¹²² SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*, IV. svazek N–O. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, v koedici Ostrava, KEY Publishing, 2016, s. 583.

¹²³ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 101-122.

nebylo vlastnické právo definováno, jelikož odporovalo Marxovu učení, který vlastnictví chápal jako poměr jednotlivce k přírodním podmínkám práce a reprodukce a na které navázal Venědiktov¹²⁴ se svojí definicí vlastnického práva: „*Jako právo jednotlivce nebo kolektivu používat výrobních prostředků a výrobků svou mocí a ve svém zájmu na základě soustavy třídních poměrů, která v dané společnosti existuje, a v souladu s touto soustavou*“. Dle této teorie bylo vlastnictví chápáno jako společenský vztah mezi lidmi. Dřívější teorií bylo vlastnictví vnímáno jako poměr subjektu k věci projevující se jeho nadvládou nad věcí. Vlastnictví bylo rozděleno na vlastnictví socialistické a vlastnictví soukromé. Socialistické vlastnictví se dále dělilo na státní nebo družstevní vlastnictví. Nově vzniklé osobní vlastnictví představovalo doplňkovou formu vlastnictví ke státnímu a družstevnímu vlastnictví. Rozuměly se jím věci sloužící spotřebě vlastníka, tedy předměty domácí a osobní spotřeby, rodinné domky a úspory nabyté prací. Osobní vlastnictví bylo nedotknutelné. Soukromé vlastnictví bylo pojímáno za vlastnictví drobných výrobců, zejména drobných a středních rolníků, kteří půdu sami obdělávali, aniž by se dopouštěli vykořisťování vůči druhým.¹²⁵

Vlastnická práva byla ze zásady změněna. Z dosud platné legislativy bylo odstraněno v důsledku pojímání formy vlastnictví možnost vlastníka volně nakládat s podstatou věci a s jejími užitky. Dříve věci mohl například volně užívat či je nechat ležet ladem. Nyní občanský zákoník navazoval na Ústavu 9. května, kdy byly pro vlastníka dány nejen práva, ale i povinnosti s ohledem na zájmy společnosti. U vlastnictví půdy bylo odvoláváno opět na Ústavu 9. května a na zásadu „*půda patří těm, kdož na ní pracují*“. Movité věci, až na výjimky, se nově nabývaly uzavřením samotné smlouvy, nikoliv teprve jejich odevzdáním, jak bylo upraveno dříve. Obdobně to bylo také u nabývání nemovitých věcí. Z dřívějšího konstitutivního zápisu převodu vlastnictví do pozemkových knih se stal zápis pouze deklaratorní. I zde platila zásada, že k převodu vlastnického práva u nemovitostí dochází již uzavřením smlouvy.¹²⁶

¹²⁴ Anatolij Vasil'evich Venediktov (1887-1959) - právník SSSR, profesor na PF Leningradské univerzity, nositel Leninova řádu i Stalinovy ceny. Autor díla „Státní socialistické vlastnictví“, které se stalo nejvýznamnější předlohou pro československé kodifikátory při tvorbě právníké dvouletky. Dostupné z: <https://prabook.com/web/anatolij.venediktov/740844> [cit. 22.2.2023].

¹²⁵ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 123-134.

¹²⁶ Tamtéž, s. 134-144.

Zákonná úprava vydržení byla přepracována k ochraně socialistického vlastnictví a s touto tendencí se změnila vydržecí lhůta na tři a deset let. Stávající třicetiletá a na Slovensku dvaatřicetiletá vydržecí doba se zkrátila na deset let. Věci, které nikomu nenáležely, byly ze zákona ve vlastnictví státu, kromě věcí nepatrné ceny. Zásada vrozené volnosti a přednosti jednotlivce před kolektivem a přivlastnění si tím tzv. věci bez pána tak byla zrušena. Zrušeny byly také ustanovení o přivlastnění lovem. Obdobně tomu bylo i u věcí ztracených nebo skrytých. Co se týče nabytí vlastnictví zpracováním, odkazoval zde občanský zákoník na socialistické vlastnictví.¹²⁷

Institut spoluvlastnictví byl rozšířen a upraven tak, aby odpovídal společenskému a hospodářskému zřízení. Socialistický spoluvlastník oplýval větším hlasovacím právem. Nově se držba začala rozlišovat pouze na oprávněnou a neoprávněnou oproti dřívější úpravě, kde byla vymezena daleko širěji, a to na držbu pravou a nepravou, poctivou a nepoctivou, pořádnou a nepořádnou. Zákon zavedl i institut detence. Ve věcech sporu o vlastnictví byl vždy upřednostňován subjekt socialistického vlastnictví.¹²⁸

Hlava osmá upravovala vlastnictví k stavbě a právo stavby. Úzce souvisela se zásadou stanovenou v hlavě druhé týkající se věcí, v níž bylo uvedeno, že stavby nejsou součástí pozemku. Došlo tedy k odstranění dlouho platící římskoprávní zásady – stavba se považuje za součást pozemku (*superficies solo cedit*). Prvně mohla být vlastníkem odlišná osoba od vlastníka pozemku. Nově dostala socialistická právnická osoba právo stavět na pozemcích odevzdaných do trvalého užívání bez udělení zvláštního práva stavby. Toto ustanovení bylo do občanského zákoníku včleněno s ohledem na nově vznikající zejména jednotná zemědělská družstva.¹²⁹ Na základě uvedené změny byla stavba definována nově za nemovitost.

Věcná břemena uvedená v hlavě deváté zcela nahradila původní třídění na služebnosti a reálná břemena. Nově zakládala povinnost vlastníka zatíženého pozemku i něco konat. Dříve vlastník služebné věci tuto povinnost neměl. Bylo zavedeno nové právo požívání a právo užívání k vlastní potřebě, oproti dřívějšímu právu užívacímu. Institut trvalého užívání byl v občanském zákoníku zřízen

¹²⁷ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 144-153.

¹²⁸ Tamtéž, s. 154-165.

¹²⁹ Tamtéž, s. 165-170.

zejména z důvodu zakládání jednotných zemědělských družstev. Právní úprava dala za vznik novému ustanovení tzv. výměnku.¹³⁰

Hlava desátá zakotvovala práva zástavní a práva zadržovací. Novinkou v občanském zákoníku byl požadavek na písemnou formu smlouvy zástavní. U zadržovacího práva stejně jako u práva zástavního byly upřednostňovány socialistické subjekty zapsané v podnikovém rejstříku.¹³¹

5.3.4. Právo závazkové

Právo závazkové čítalo celkem 23 hlav. Níže bude pojednáno o některých změnách, ke kterým v úpravě došlo. Ač v některých terminologiích zákoník zůstal stejný, případně podobný, obsah vlastního ustanovení byl změněn. Pod vlivem socialistického myšlení byly upraveny závazkové vztahy tak, aby odpovídaly potřebám zavedeného hospodářského plánu. K zjednodušení vnímání závazkových vztahů zákon pro pojmy závdavek, záloha a splátka stanovil jednotný pojem splátka na smluvní plnění. Ze sociálních důvodů bylo přípustné u odstupného soudcovské zmírňovací právo. U závazků několika dlužníků byla nově stanovena zásada solidarity. Vyžadovala-li to povaha závazku pro splnění plánu, mohlo dojít k administrativnímu zásahu příslušných orgánů. Šlo-li o převzetí dluhu na nového dlužníka, byla stanovena písemná forma stejně jako při uznání dluhu. U odpovědnosti za škody občanský zákoník postihy zjednodušil a rozlišil dvě skupiny odpovědnosti k náhradě škody způsobené zaviněním. V prvním případě šlo o porušení smluvního závazku, kdy dříve tato porušení byla implicitně stanovena u každého ze smluvních typů. V druhém případě byla porušena jiná povinnost. Zákoník rozlišoval pouze úmyslné zavinění a zavinění z nedbalosti. Již se neurčoval stupeň nedbalosti. Odpovědnost za škody při nedostatku věku přičítal osobám odpovědným za jejich náležitý dohled.¹³²

Ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou při nekalé soutěži v hospodářském styku bylo zapracováno do občanského zákoníku s ohledem na zrušení předpisů regulujících obchodní právo a v souladu s požadavky mezinárodního práva. Změnou převodu vlastnictví byla do občanského zákoníku vnesena i forma a náležitosti kupní smlouvy včetně definice běžné ceny. Zákoník

¹³⁰ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 170-181.

¹³¹ Tamtéž, s. 181-193.

¹³² Tamtéž, s. 194-255.

neupravoval vedlejší úmluvy u kupní smlouvy, kterými byly například koupě na zkoušku nebo koupě podle vzoru. Nechávala však možnost uzavřít kupní smlouvu s podmínkami některých z těchto výhrad. Vůči socialistickým právníkům osobám a vůči dědicům, stejně jako u předkupního práva, byly tyto výhrady nepřipustné. Darovací smlouvy byly v zákoníku upraveny jen zjednodušeně, nepřipouštěl se u nich institut darování pro případ smrti. Zákoník včlenil pojem pachtu pod nájemní smlouvu. Nově zákoník připouštěl sankci v případě porušení smluvního závazku nájmu, když se uzavřel podnájemní vztah bez předchozího souhlasu pronajímatele.¹³³

Další změna, která byla provedena v občanském zákoníku, se týkala terminologie u výpůjčky, kdy byla zaměněna zápůjčka na půjčku a půjčka na výpůjčku. Změna byla provedena z důvodu přiblížení názvosloví široké veřejnosti. Dosavadní ustanovení o výprose bylo zakomponováno do ustanovení o smlouvě o půjčce. Jednatelství bez příkazu bylo dalším ustanovením odpovídající socialistickému smýšlení. Společný zájem měl být vždy chráněn nad zájmem jednotlivce. To znamenalo například, že při odvracení nebezpečí mohl jednat každý, a to i bez souhlasu vlastníka ohrožené věci.¹³⁴

Z obchodního zákoníku se přejalo ustanovení o smlouvě zasilatelské. V předchozí právní úpravě patřilo zasilatelství pod smluvní typ komisní, pro jehož provozování bylo zapotřebí živnostenské oprávnění. Po znárodnění byl provoz mezinárodního zasilatelství svěřen výsadním akciovým společnostem a vnitrostátní zasilatelství obstarával socialistický podnik. Nově bylo zakotveno uzavření smluvního vztahu prostřednictvím zasilatelské smlouvy tzv. zasilatelským listem. Ustanovení o smlouvě nákladní přešlo také z obchodního zákoníku do občanského. Důvod byl shodný jako u smlouvy zasilatelské. Rozdíl mezi nimi ležel v pojetí služby. Zatímco u smlouvy nákladní se dopravce zavazoval, že dopravu za úplatu provede, zasilatel u smlouvy zasilatelské se zavazoval, že dopravu obstará vlastním jménem na náklad příkazce. Dále byla ustanovena smlouva o sdružení, pro jejíž uzavření se nevyžadovala písemná forma. Sdružení bylo zřizováno za účelem dosažení hospodářského účelu více osobami a nemělo povahu právní osoby. Pro zajištění zabezpečení osob, na které se nevztahovalo národní pojištění, se zachovalo

¹³³ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 257-277.

¹³⁴ Tamtéž, s. 286-300.

ustanovení smlouvy o důchodu z předešlé úpravy, pouze byla nově vyžadována písemná forma smlouvy.¹³⁵

5.3.5. Právo dědické

Způsob nabývání dědictví obsažený v občanském zákoníku se oproti předchozí úpravě změnil. Dříve se dědictví nabývalo až soudním odevzdáním pozůstalosti. Mezidobí od úmrtí do soudního odevzdání se nazýval aktem „ležící pozůstalost“. Toto bylo zrušeno přijetím nového ustanovení, kdy se dědictví nabývalo přímo zůstavitelovou smrtí. Vyřazena ze zákoníku byla dědická smlouva. Zákoník konkretizoval zákonné dědice v blízké rodinné posloupnosti, rovným dílem dědil pozůstalý manžel se zůstavitelovými dětmi. Byl stanoven okruh zákonných dědiců druhé skupiny, kam patřili nejen druh s družkou, ale také osoby pečující o zůstavitele minimálně jeden rok před jeho smrtí. Občanský zákoník připouštěl dědění ze závěti, ale i pro tento případ stanovil dědění ze zákona na prvním místě a současně stanovil, že závěť je neplatná, pokud zůstavitel nepamatoval náležitým způsobem na nejbližší příbuzné. Dědit mohla jak fyzická, tak právnická osoba za podmínky existence v době zůstavitelovy smrti. Pokud dědic trvale odpíral pracovat, mohlo dojít k jeho vydědění.¹³⁶

5.3.6. Ustanovení přechodná a závěrečná

V poslední šesté části byl stanoven zákaz retroaktivity, tedy zpětné působení tohoto zákoníku. Dříve zřízené společnosti podle předchozích platných právních norem se zrušovaly k 1. lednu 1951, pokud o nich nebylo ustanoveno jinými předpisy. V případě smrti zůstavitele se dědění řídilo právem platným v den jeho smrti. V neposlední řadě zákoník obsahoval derogační klauzuli vztahující se i na právo obyčejové. V posledním paragrafu byla stanovena účinnost zákona ke dni 1. ledna 1951.¹³⁷

Přijatý občanský zákoník účinný od roku 1951 byl novou právní normou, která přispěla k právnímu pořádku v poválečném Československu. Sjednotil občanské právo na celém území ČSR. Byl tvořen v období revolučního hnutí a tomu také odpovídala mnohá ustanovení. Neopomenutelným faktem je, že řešil zejména

¹³⁵ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 308-323.

¹³⁶ Tamtéž, s. 327-351.

¹³⁷ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava, Key Publishing, 2012, s. 485-487.

věcná práva a dával přednost kolektivnímu socialistickému vlastnictví nad právem jednotlivce. Na druhou stranu se v zásadě tvůrci snažili o přehlednost a srozumitelnost. Až do vydání dalšího občanského zákoníku v roce 1964 zůstal prakticky novelizován. Některá jeho dílčí ustanovení, byť s drobnými úpravami, byla převzata i do současného občanského zákoníku.

5.4. Vývoj občanského práva do roku 1964

Samotný občanský zákoník z roku 1950 nebyl novelizován, docházelo pouze k dílčím úpravám v oblasti občanského práva u jednotlivých jeho částí vydáváním speciálních zákonů a nařízení. Dělo se tak z důvodu společenského rozvoje a reagování na aktuální stav. Pozornost byla zaměřena na dogmatické vnímání socialismu, rozvoj hospodářství prostřednictvím plánování, odstranění třídních rozdílů ve společnosti a na společné vlastnictví výrobních prostředků.

Začátkem padesátých let proběhla novelizace občanského zákoníku například zákonem č. 63/1951 Sb., o odpovědnosti za škody, způsobené dopravními prostředky. Jednalo se o zákonnou úpravu o náhradě škody, kdy byla rozšířena odpovědnost nad rámec zavinění provozovatelům dráhy, motorových silničních vozidel, letadel, parních nebo motorových plavidel a mj. převozníkům na řekách.¹³⁸ Při odpovědnosti za škodu odkazoval v některých ustanoveních na občanský zákoník. Tato právní úprava patřila k ustanovení § 337 občanského zákoníku.¹³⁹

Zákonné promlčecí lhůty týkající se občanskoprávních poměrů byly změněny, respektive prodlouženy zákonem č. 101/1953 Sb., o přechodné úpravě promlčení některých pohledávek a zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 62/1955 Sb., o přechodné úpravě promlčení některých peněžitých pohledávek. I tato kodifikace znamenala určitou novelizaci občanského zákoníku, konkrétně se vztahovala k § 90 občanského zákoníku. Vládním nařízením č. 37/1953 Sb., o způsobu a lhůtách předkládání reklamací při dodávkách nekvalitních a nekompletních výrobků a výrobků, které neodpovídají státním standardům, normám a technickým podmínkám, a o majetkových sporech při

¹³⁸ NEUMAN, A. *Československý právní řád na cestě k socialismu*. Praha, Svobodné slovo, 1959, s. 192.

¹³⁹ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 249.

nevyhovění reklamací, byl rozšířen § 225 občanského zákoníku. Toto nařízení upravovalo lhůty vyřizování reklamací a postup jejich vyřizování.¹⁴⁰

Ve věcech nájemních byl občanský zákoník změněn vládním nařízením č. 82/1953 Sb., kterým se zvyhodňuje placení nájemného a zákonem č. 80/1952 Sb., o domovní dani, včetně prováděcích vyhlášek k tomu náležejících. Tyto právní normy se vztahovaly k § 393 občanského zákoníku. Vládním nařízením došlo k závaznému hrazení nájemného až do pátého dne následujícího měsíce. K bytové politice se vztahoval také zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty a zákon č. 106/1953 Sb., o bytové výstavbě, udržování a správě bytového majetku a jejich financování, které svým obsahem spadaly k § 173, 177 občanského zákoníku.¹⁴¹ Zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty, jenž nabyt účinnosti 1. ledna 1952, zakládal ohlašovací povinnost majitelům nebo uživatelům majících dva a více bytů nebo uživatelům nadměrných bytů sdělit informace ohledně jejich vlastnictví respektive užívání národnímu výboru v příslušném správním obvodu, a to pod sankcí do 200 000 Kč nebo odnětím svobody až na jeden rok.¹⁴² Na tyto zákony navázal zákon č. 67/1956 Sb., o hospodaření s byty, který rušil mj. zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty a vyhlášky na něj navazující. Tímto právním předpisem byly posíleny pravomoci národních výborů vůči vlastníkům bytů a nájemcům. Upravoval například seznamy uchazečů, přidělování bytů, podmínky zápisů do místních pořadníků a místní poplatky z bytů.¹⁴³ Jeho znění doplnil zákon č. 147/1961 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o hospodaření s byty. Se zabezpečením bytové politiky začala vznikat bytová družstva, jejich právní rámec zakotvoval zákon č. 27/1959 Sb., o družstevní bytové výstavbě. Neméně významným zákonem v této oblasti byl zákon č. 71/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku. Tento zákon výrazně zasahoval do vlastnických práv. Vztahoval se zejména na domy sloužící k bydlení ve vlastnictví fyzických a soukromých právnických osob. Místní národní výbor mohl provést úpravu vlastnickova domu i bez jeho souhlasu ovšem na jeho náklady.¹⁴⁴

¹⁴⁰ ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956, s. 119,202.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 176, 278.

¹⁴² Zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty.

¹⁴³ Zákon č. 67/1956 Sb., o hospodaření s byty.

¹⁴⁴ Zákon č. 71/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku.

Za zmínku stojí z oblasti občanského práva také zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob. Jeho úkolem bylo eliminovat osoby vyhýbající se pracovní povinnosti a zároveň je vychovat k řádnému způsobu života. Pomoc těmto osobám zajišťovaly národní výbory.¹⁴⁵

Kolektivizace zemědělství probíhající začátkem šedesátých let zasáhla pozemkové právo. Pojem vlastnictví byl změněn na užívací vztah k půdě. Vznikala nová práva k užívání, ke státní půdě jím bylo právo správy či právo k trvalému užívání, k soukromé půdě se pak jednalo o užívání půdy k zajištění zemědělské výroby. Obhospodařování na těchto pozemcích bylo zabezpečované státními socialistickými podniky nebo družstevními podniky (tzv. družstevní užívání). Právem osobního užívání se část půdy svěřovala do užívání občanům. Pro efektivní hospodaření docházelo ke scelování pozemků. Z titulu soukromého vlastnictví pozemků bylo zřízeno nařízením vlády č. 47/1955 Sb., o opatřeních v oboru hospodářsko-technických úprav pozemků, právo náhradního užívání pozemku.¹⁴⁶ Z forem vlastnictví existovalo na prvním místě státní vlastnictví, na druhém místě družstevní vlastnictví. Obě tyto formy měly společný znak kolektivního přisvojování. Družstevní vlastnictví se však nevztahovalo na výlučně státní vlastnictví, ale mělo právo disponovat s pozemky ve vlastnictví státu jemu odevzdané jako část národního majetku. Mohlo být však tvořeno také z individuálního vlastnictví, které jednotliví členové dali k obhospodařování jako vklad při vstupu do zemědělského družstva. Občanský zákoník stanovil, že části národního majetku odevzdané socialistickým právníckým osobám (družstvům), stejně tak vlastnictví jednotlivých členů družstva, se odevzdávají družstvům do trvalého užívání.¹⁴⁷

5.5. Ústava z roku 1960

S pojetím doby bylo rozhodnuto, že je třeba vypracovat a přijmout novou socialistickou ústavu. Pracovní komise složená z právníků působících v právní praxi, z právníků působících ve státních orgánech a právníků z vědeckých nebo vědeckopedagogických pracovišť měla za úkol ústavu připravit. Hlavní zásady návrhu nové ústavy byly stanoveny na zasedání ÚV KSČ ve dnech 7.-8. dubna

¹⁴⁵ Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob.

¹⁴⁶ MALÝ, K., SOUKUP, L., ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha, Karolinum, 2004, s. 479.

¹⁴⁷ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, s. 540-543.

1960. Na základě toho byla vytvořena komise pro přípravu konečného návrhu ústavy a pro pořádání celostátních diskusí. Pod vedením prezidenta republiky a prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Zápotockého v komisi pracovaly, vyjma čelních představitelů tehdejší politické struktury, také jednotlivé třídy a vrstvy československé společnosti. Pro práci komise nebylo dostatek času, nedošlo tak tím k provedení nutných analýz a srovnání, neboť představa vedení ÚV KSČ byla připravit návrh ústavy již na jaře tak, aby mohla být představena v rámci pořádání II. československé spartakiády.¹⁴⁸ Návrh ústavy byl projednáván s širokou veřejností na pořádaných schůzích. Přijetí ústavy notně předcházely změny v ústavních zákonech o volbách, tak aby se mohli volit poslanci do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů ve shodný den. Nová ústava byla následně schválena na prvním zasedání poslanci nově zvolených do Národního shromáždění dne 11. července 1960. Tento ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, vešel v platnost i účinnost shodný den.¹⁴⁹

Ústava se skládala z preambule a 9 hlav o 112 člancích. Samotnou preambuli tvořily tři části. V první části bylo mj. slavnostní prohlášení o vítězství socialismu a o přátelství se SSSR. Ve druhé části pak bylo zhodnocení období od roku 1945 se závěrečným konstatováním o tom, že se již uskutečňuje zásada socialismu: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce!*“. Ve třetí části byl vysloven plán přechodu společnosti ke komunismu a vyslovena zásada komunismu, ke které se musí dojít: *Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!*“.¹⁵⁰

Soukromé vlastnictví Ústava přímo omezila v čl. 8: „*Socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev)*“.¹⁵¹ Z dalších občanských práv byla přímo do Ústavy zakotvena v čl. 9 možnost drobného soukromého hospodářství za předpokladu vlastní práce a bez vykořisťování, v čl. 10 pak Ústava zaručovala nedotknutelnost osobního vlastnictví občanů a dědění osobního majetku. V čl. 11 se vymezovala

¹⁴⁸ JIČÍNSKÝ, Z. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. Praha, Prospektrum, 1992, s. 12-14.

¹⁴⁹ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha, Paseka, 2015, s. 531-532.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 532-533.

¹⁵¹ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

k právnickým osobám. Občanských práv a svobod občanů se Ústava dotýkala dále v hlavě druhé, kde byly stanoveny práva a povinnosti občanů. Byla zde zakotvena například rovná práva a povinnosti všech občanů, sociální ochrana mj. v pojetí práva na práci za odměnu a bezplatného zdravotnictví. Ústava pamatovala také na občany maďarské, ukrajinské a polské národnosti, kterým garantovala právo na vzdělání v jejich mateřském jazyce. Nebylo opomenuto také na rovné postavení žen v rodině a zaměstnání. Ústava kromě zaručených práv ukládala také občanské povinnosti, ke kterým patřila například povinnost chránit a upevňovat socialistické vlastnictví.¹⁵²

Vydáním nové Ústavy bylo završeno budovatelské období padesátých let a Československá socialistická republika se tak přiblížila svému plánovanému spojení se SSSR. Soukromé vlastnictví již prakticky neexistovalo, zemědělská družstva spravovala téměř veškerou hospodářskou půdu a výrobní faktory v podnicích patřily státu, respektive socialistické společnosti. Dle proklamací KSČ byly třídní rozdíly smazány a přežitky kapitalismu vymýceny. Bylo tak zapotřebí znovu se zamyslet nad funkčností občanského zákoníku z roku 1950 a pomalu jej přizpůsobit nastupující době.

¹⁵² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

6. Občanský zákoník z roku 1964

Na konci padesátých let, v důsledku prohlubování socialismu, bylo vládnoucí společností vnímáno, že je třeba tzv. socialistický pokrok včlenit do právní řádu tak, aby lépe korespondoval době. Jedním z prvních kroků, jak je uvedeno výše, bylo přijetí nové Ústavy v roce 1960, kterou byl ustanoven i nový název republiky – Československá socialistická republika. Socialismus tak nabyl v Československu ještě výraznější postavení. Následujícím krokem pak mělo být vypracování nového občanského zákoníku lépe odrážejícího tehdejší poměry ve společnosti.

6.1. Vznik

Počátek vzniku nového občanského zákoníku se datuje k 8. prosinci 1960 na základě usnesení ze zasedání ÚV KSČ. Nový zákoník měl odpovídat hospodářskému vývoji a politice tak, jak již bylo deklarováno v Ústavě z roku 1960. V kuloárech byl občanský zákoník z roku 1950 považován za již přežitý a neodpovídající skutečnosti doby.¹⁵³

Od původně plánované koncepce vzít si za základ občanský zákoník z roku 1950 bylo v důsledku vládní ideologie upuštěno. Cílem nové koncepce se stalo přiblížení se zcela sovětskému občanskému právu. Pro tento postup tak občanský zákoník z roku 1950 byl nepřijatelný, neboť částečně byl postaven na kontinentálním právním základu a dle socialistické ideologie v něm bylo zakomponováno také nadbytečné množství přežitků z první republiky, respektive ABGB.¹⁵⁴ Na základě tohoto mínění byla vypracována zcela nová struktura zákoníku, která regulovala občansko-právní vztahy naprosto odlišně a všechna ustanovení předcházející a vycházející z římského práva a časem i juristicky upraveného občanského práva zrušila. Zřejmé je to zejména v použití nové a mnohdy pro veřejnost až nesrozumitelné terminologie oproti původnímu zákoníku, jenž měl být pro širokou veřejnost co nejsrozumitelnější.¹⁵⁵ Úkolem bylo

¹⁵³ KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, s. 521-522.

¹⁵⁴ BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2009, s. 436-437.

¹⁵⁵ JIČÍNSKÝ, Z. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. Praha, Prospektrum, 1992, s. 38-39.

omezit občanský zákoník pouze na majetkoprávní vztahy mezi občany a organizacemi při uspokojování svých majetkových potřeb.¹⁵⁶

K vydání občanského zákoníku pod č. 40/1964 Sb., který byl schválen dne 26. února 1964, došlo dne 5. března 1964 s nabytím účinnosti od 1. dubna 1964. Z tohoto zákoníku bylo vyčleněno obchodní právo, které bylo nově kodifikováno ve dvou níže uvedených zákonech. Prvním z nich byl zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, jenž upravoval právní vztahy socialistických organizací a zásady hospodářských vztahů. Druhým byl zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku, který uplatňoval zásadu plné právní rovnosti všech účastníků v mezinárodním obchodu. Na začátku prosince 1961 byly v Sovětském svazu přijaty Základy občanského zákonodárství SSSR a svazových republik. Ačkoliv se předpokládalo jejich zapracování do našeho právního řádu, byl československý právní řád vytvořen v oblasti občansko-právních předpisů zcela samostatně.¹⁵⁷

6.2. Struktura

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, se skládal celkem z preambule a 8 částí o 510 paragrafech. Na rozdíl od dřívější zákonné úpravy měla zde každá z částí vlastní hlavy.¹⁵⁸ Níže bude pojednáváno o jednotlivých částech tohoto právního předpisu a uveden demonstrativní výčet změn oproti bývalému občanskému zákoníku.

6.2.1. Preambule

Oproti původnímu občanskému zákoníku byl nový zákoník uvozen preambulí. Jak již bylo zmíněno výše, souvislost mezi Ústavou z roku 1960 a tímto novým občanským zákoníkem dokládala hned první věta preambule: „*V ústavě Československé socialistické republiky jsou zakotveny hlavní směry všestranného rozvoje naší společnosti i osobnosti člověka. Tím byl dán základ proto, aby mohly být souhrnně a ve vzájemné souvislosti nově upraveny vztahy v oblasti socialistické výroby i práce a v oblasti osobní spotřeby občanů.*“¹⁵⁹ Preambule dále

¹⁵⁶ KADLECOVÁ M. a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha, Eurolex Bohemia, 2004, s. 94.

¹⁵⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. 1. díl. Brno, Masarykova univerzita, 2012, s. 446-447.

¹⁵⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁵⁹ Tamtéž.

zdůrazňovala základní hodnoty socialistické republiky, odkazovala mj. na hospodářskou soustavu socialistické společnosti, jednotu socialistické ekonomiky, osobní vlastnictví vymezovala jako odvozené od vlastnictví společenského a stanovila osm článků skládajících se ze sedmi zásad občanskoprávních vztahů.¹⁶⁰

6.2.2. Obecná ustanovení

Občanskoprávní vztahy, které řešila první část, byly vnímány jako vztahy vznikající k zabezpečení uspokojování hmotných a kulturních potřeb občanů. Jednalo se buď o vztahy mezi občany navzájem nebo o vztahy mezi občany a socialistickými organizacemi. Nebyly zde však řešeny vztahy rodinné, pracovní, hospodářské, správní apod. Dle výkladu existovaly tři občanskoprávní ochrany, a to prevence, ochrana represivní a svépomoc. K ochraně práv se vztahovala i předběžná ochrana práv orgánem, s tímto institutem spojená tzv. ochrana rušené držby z předchozího občanského zákoníku však do nového nepřešla. Poškozený se nyní mohl domct svého práva návrhem na předběžné opatření.¹⁶¹

Zákoník nově označil subjekt občanskoprávních vztahů za účastníka, nahradil tím tak pojem strana. Vzhledem k tomu, že účastníky občanskoprávních vztahů byli zpravidla občané, upustila nová právní úprava od termínu osoba, čímž došlo fakticky ke zrušení termínu jak fyzické, tak právnické osoby. Občanský zákoník hovořil tedy pouze o občanech. Dále byla zrušena vyvratitelná domněnka o narození dítěte, dle které v případě pochybností, zda se narodilo dítě živé nebo mrtvé, platilo, že se dítě narodilo živé. V nové úpravě s ohledem na již rozšířené znalosti z oboru lékařství, kdy se dalo přesně určit, zda došlo k narození živého či mrtvého dítěte, nebylo této vyvratitelné domněnky již nutno. Druhou vyvratitelnou domněnkou zrušenou zákoníkem se stala domněnka o pochybnosti v pořadí úmrtí více osob. V přijatém zákoníku byla stanovena povinnost prokázat v jakém pořadí se tak stalo. Pokud nebylo možné určit dané pořadí, platilo, že ke smrti došlo současně (letecká katastrofa). Z dalších ustanovení, která byla novým zákoníkem zrušena, bylo například zrušení lhůt u prohlášení za mrtvého z důvodu, aby nedocházelo k plošnému prohlašování za mrtvého bez dostatečných podkladů. Z institutů, které byly dále zákoníkem zrušeny, byla také svéprávnost, jenž byla nahrazena pojmem způsobilost k právním úkonům. Dřívější úprava dle mínění

¹⁶⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁶¹ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 25-44.

zákonodárců nebyla zcela konkrétní a mělo se za to, že výraz zbavení svéprávnosti působil ponižujícím dojmem, proto bylo omezení svéprávnosti změněno v zákoníku na zbavení způsobilosti k právním úkonům. Osoby, které byly zbaveny svéprávnosti podle občanského zákoníku z roku 1950, byly podle nové terminologie občanského zákoníku nezpůsobilé k právním úkonům. Věková hranice k způsobilosti k právním úkonům nezletilých byla změněna, ze zákoníku byly zcela vypuštěny věkové hranice šesti a patnácti let. Ochranu osobnosti nový zákoník v souladu s Ústavou oproti původní úpravě rozšířil. K tomuto kroku došlo v rámci modernizace a technickému pokroku doby (film, rozhlas). Zákoník nově zavedl definici socialistické organizace korespondující s vymezením v zákoně č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, včetně vymezení občanskoprávních vztahů a způsobu jednání. Zároveň stanovil, že účastníkem občanskoprávních vztahů může být i stát.¹⁶²

Ustanovení o zastoupení doznalo změn, došlo k jeho rozšíření a nově bylo přípustné také například zastoupení nezletilého nezletilým, pokud tomu vyhovovala jeho rozumová a mravní vyspělost. Zástupcem mohla být také osoba s omezenou způsobilostí k právním úkonům, ale to pouze v případě, pokud se omezení způsobilosti nevztahovalo k právnímu úkonu, ve kterém měla jednat. Zástupcem se pak ale nemohl stát ten, kdo by jednal ve střetu zájmu.¹⁶³ Definice právního úkonu byla přepracována ve vztahu k projevu vůle a současně byla zjednodušena. Zastřený právní úkon uvedený v dřívější právní úpravě, který stanovil, že: „*má-li být právním úkonem učiněným na oko zastřen úkon jiný, buď posuzován podle podstaty úkonu zastřeného*“,¹⁶⁴ byl vypuštěn a měl být posuzován zejména podle toho, zda se jednalo o neplatný právní úkon, který byl buď v rozporu se zákonem nebo zájmem společnosti. Dalším ustanovením, z něž bylo upuštěno oproti předchozí právní úpravě, bylo ustanovení o odporovatelnosti právních úkonů. Za neplatné právní úkony v rozporu se zájmy společnosti se považovaly také ty úkony, jež byly činěny za účelem vyhnutí se splnění povinnosti vůči společnosti nebo vůči jinému občanovi.¹⁶⁵ Smlouvy pojmenované v bývalém zákoníku typu kupní smlouvy, smlouvy o dílo, přijatý zákoník nepoužíval. Již zmíněné abstraktní

¹⁶² KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 45-69.

¹⁶³ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 141-142.

¹⁶⁴ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, § 34.

¹⁶⁵ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 172.

smlouvy nebyly v dané době potřebné v právním předpise uvádět, a proto došlo například k nahrazení kupní smlouvy úpravou prodeje v obchodě.¹⁶⁶

K zajištění uspokojení věřitelovy pohledávky kromě rukojemství, které zachoval, zavedl zákoník zcela nové instituty. Nově tak došlo k zavedení ustanovení o ručení, dohodě o srážkách ze mzdy a jiných podobných příjmů, omezení převodu nemovitosti a složení do úschovy. Nepřežat byl zcela institut smluvního zástavního práva, který pozbýval svého významu v socialistické společnosti. Jedním z nově zavedených institutů byla dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů. Tzv. jinými příjmy bylo myšleny odměny členů družstev, důchody, nemocenské dávky, stipendia a další. Věřitel s dlužníkem uzavíral písemnou dohodu, na jejímž základě mohl plátce mzdy srážky ze mzdy uskutečňovat.¹⁶⁷

Občanský zákoník změnil některé délky promlčecích dob. Také stanovil povinnost dodržet zákonnou lhůtu, dříve zákon připouštěl sjednat si i kratší délku promlčecí doby. Obecnou promlčecí dobu ponechal v nezměněné podobě na 3 roky. Odlišně byla upravena promlčecí doba při uplatnění práva na náhradu škody a práva na vydání neoprávněně získaného majetkového prospěchu, kde se subjektivní lhůta zkrátila na 1 rok. Naopak k prodloužení promlčecí doby došlo u práv zajišťujících omezení převodu nemovitosti, a to na 10 let.¹⁶⁸

6.2.3. Socialistické společenské vlastnictví a osobní vlastnictví

Ústava z roku 1960 taxativně vymezovala druhy vlastnictví v ČSSR, přičemž občanský zákoník řešil zejména osobní vlastnictví. Dle naplňování zájmů socialismu představovalo socialistické společenské vlastnictví základní stavební jednotku celé společnosti. Do tohoto vlastnictví spadaly věci sloužící ke společnému užívání. Jednalo se tak především o věci sloužící k dopravním, zdravotním, kulturním a sociálním účelům. Ze socialistického společenského vlastnictví se do osobního vlastnictví občanů nebo přenechávající se do osobního užívání převáděly věci sloužící k osobní potřebě občanů.¹⁶⁹ Osobní vlastnictví ve znění občanského zákoníku představovala zejména práce občana. Občan však mohl

¹⁶⁶ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 107-108.

¹⁶⁷ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 204-217.

¹⁶⁸ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 168-171.

¹⁶⁹ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 378.

nabýt vlastnictví také například darem, děděním apod., za osobní vlastnictví se považovaly věci domácí a osobní potřeby. Zásadně upravil i osobní vlastnictví týkající se rodinných domků, kde zákoník umožňoval pouze jeden rodinný domek v osobním vlastnictví čítající nejvýše 5 obytných místností, případně více místností o celkové maximální výměře 120 m². To samé platilo také pro rekreační chaty. Formu nabývání vlastnictví vydržením, možnost nabývání vlastnictví smísením, zpracováním, přivlastněním nálezu nebo věci, která nikomu nenáleží občanský zákoník z původního nepřejal. Stanovil povinnost nálezci nález nahlásit a odevzdat místnímu národnímu výboru, přičemž nálezci nenáležela žádná odměna.¹⁷⁰

Formy osobního spoluvlastnictví se občanským zákoníkem rozšířily na formu spoluvlastnictví podílovou (shodná s dřívější úpravou) a spoluvlastnictví bezpodílové. Bezpodílové spoluvlastnictví mohlo vzniknout pouze mezi manžely, v ostatních případech to bylo vyloučeno. Došlo tím tedy k převzetí právní úpravy, jež doposud byla upravována zákonem o právu rodinném jako institut majetkového společenství. Nově tak tato práva byla obsažena v občanském zákoníku a také rozšířena a vztahovala se na všechny věci jakož i na peníze, které mohly být předmětem spoluvlastnictví nabytých za trvání manželství.¹⁷¹

6.2.4. Osobní užívání bytů, jiných místností a pozemků

Do občanského zákoníku byla zakotvena nová právní úprava vztahující se k bydlení. Nově byl zaveden institut osobního užívání bytu. Dohodou o odevzdání a převzetí bytu mezi socialistickou organizací a občanem vzniklo právo k užívání bytu. Původní nájemní poměr vznikl správním aktem upraveným zákonem č. 67/1956 Sb., o hospodaření s byty. Byty mohly být přidělovány:

1. místními národními výbory dle pořadníků;
2. místními národními výbory na návrh organizace hospodařící s byty, a to byty podnikové, byty ministerstva vnitra a byty v domech lidových bytových družstev;
3. organizacemi hospodařícími s byty přímo, zde se jednalo o
 - a. byty vystavěné v podnikové bytové výstavbě z vlastních volných prostředků podniku,

¹⁷⁰ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 195-218, 610.

¹⁷¹ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 501.

- b. byty služební,
 - c. byty vojenské,
 - d. byty z bytové výstavby JZD;
4. orgány stavebního bytového družstva, přidělující byty v domech těmito družstvy vystavěných, a to jen jejich členům.¹⁷²

Uživatelé bytů měli kromě stanovených práv také stanovené povinnosti, mezi které patřilo například podílení se na správě domu a volení domovní komise a domovního důvěrníka ze svých řad.¹⁷³ Jak již bylo výše zmíněno, právo užívání bytu mohlo být pouze pro jeden byt. V případě užívání dvou bytů soud zrušil právo užívat jeden z nich, ponechal však občanovi právo zvolit si, který byt chce užívat. Výjimky stanovila vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení občanského zákoníku.¹⁷⁴

Zcela novou právní úpravu obsaženou v občanském zákoníku zaujímal možnost osobního užívání pozemků. V praxi to znamenalo, že byl občanům přenechán do užívání pozemek v socialistickém vlastnictví, na kterém mohli vystavět rodinný domek, rekreační chatu, garáž nebo si zřídit zahrádku. K tomuto užívání nesměla být využita zemědělská půda. Zákon stanovil maximální možnou výměru pozemku určenou k tomuto užívání, pozemek byl vymezován v územním plánu. Toto právo nepříslušelo organizacím.¹⁷⁵

6.2.5. Služby

Poskytování služeb občanům nebylo do té doby v československém právním řádu upraveno. Tento druh právního vztahu se svým druhem lišil od závazkového práva tím, že se jednalo o poskytování služeb mezi socialistickými organizacemi a občany. Dřívější obecná ustanovení závazkového práva nevyhovovala svým pojetím dané době, a proto byly přepracovány a nahrazeny v občanském zákoníku smlouvy kupní, o dílo, příkazní apod. Například smlouva o dílo byla nahrazena novým institutem zhotovení věci na zakázku. Občanský zákoník s ohledem na vývoj socialistického hospodářství služby definoval

¹⁷² KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 249-252.

¹⁷³ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 1. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 565.

¹⁷⁴ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 277-278.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 295-297.

a rozdělil na druhy poskytování služeb. Jednalo se o již zmíněné zhotovení věci na zakázku, dále o prodej v obchodě, půjčování věcí, opravy a úpravy věcí, obstaravatelské služby, ubytovací služby, přepravní služby, právní pomoci advokátní organizace, peněžní služby a pojištění. Z pravidla se jednalo o služby placené, druhy poskytování bezplatných služeb stanovil občanský zákoník nebo zvláštní předpis. Zákoník také stanovil, na které služby se zákoník nevztahuje, byly jimi např. zdravotní služby, spoje a služby sociálního zabezpečení.¹⁷⁶ Nedílnou jeho součástí bylo i u jednotlivých druhů poskytovaných služeb ustanovení o odpovědnosti za vady.

Občanský zákoník v této své čtvrté části také kodifikoval peněžní služby. Jednalo se o zcela nové zakotvení v tomto právním řádě, neboť občanský zákoník z roku 1950 či ABGB takové služby neupravovaly. Dříve se tak pro tyto právní vztahy používala ustanovení o smlouvě schovací a o smlouvě příkazní s tím, že předpisy vztahující se ke vkladním knížkám a úrokovým sazbám z vkladů byly stanoveny vyhláškami ministerstva financí (vyhláška č. 206/1957 Ú. l., o vkladních knížkách a vyhláška č. 67/1958 Ú. l., o úrokových sazbách). Pro peněžní služby nově definované v občanském zákoníku sloužila nová prováděcí vyhláška ministerstva financí č. 47/1964 Sb., o peněžních službách občanům. Ta také stanovila výši úroků z vkladů. Stejně tak institut půjček byl nově upraven v občanském zákoníku. Při dřívější právní úpravě půjček bylo používáno ustanovení o půjčce. Výše zmiňovaná vyhláška byla prováděcím předpisem i k této formě služeb.¹⁷⁷

V důsledku rozšiřování a uvědomování si důležitosti potřeb služeb v oblasti pojistné ochrany zaopatřující Státní pojišťovnou došlo k převzetí právní úpravy pojištění ze zvláštního zákona do nového občanského zákoníku. Pojištění se týkalo pouze takových událostí, o kterých nebylo možné říci, že skutečně nastanou. Nejednalo se tedy o události, jež si pojištěný způsobil úmyslně. Pojištění mohlo být sjednáno dobrovolně, nebo vznikalo ze zákona. Příkladem povinného pojištění vznikajícího ze zákona bylo pojištění o odpovědnosti za škody způsobené provozem motorových vozidel. Zákoník upravoval pojištění majetku, osob

¹⁷⁶ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 311-315.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 441-453.

a odpovědnosti za škody. Rozšiřujícím prostředkem k nemocenskému pojištění a pojištění sociálního zabezpečení se stalo pojištění osob.¹⁷⁸

6.2.6. Práva a povinnosti z jiných právních úkonů

Zcela novým institutem zařazeným do občanského zákoníku byla tzv. občanská výpomoc. Jednalo se o provedení prací mezi občany navzájem, přičemž podmínkou bylo, aby ten, kdo práci provádí, měl znalosti v daném oboru a ten, pro koho je práce plněna, takovými znalostmi neoplyval. Pro smluvní ujednání o provedení práce se dříve používalo ustanovení o smlouvě o dílo. Poskytování půjček mezi občany bylo zařazeno také mezi formy občanské výpomoci, ať již se jednalo o půjčku peněz nebo určité věci. Došlo tím ke zrušení úpravy o půjčce a výpůjčce, jak byly definovány v předešlém zákoníku. Zákoník připouštěl u peněžité půjčky sjednat i úroky do maximální výše 2 % ročně v souladu s vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení občanského zákoníku. V případě prodlení se splacením dlužné částky vznikalo věřiteli právo vymáhat také úroky z prodlení ve výši 3 % ročně.¹⁷⁹

Veřejná soutěž nahrazující dřívější institut veřejného příslibu byla zařazena do občanského zákoníku z důvodu předpokladu možnosti tímto způsobem podporovat pracovní soutěživost a zvyšovat výsledky činnosti občanů. Jak už z názvosloví plyne, pojem veřejná soutěž znamenal oslovení adresně neurčitých osob k dosažení určitého cíle. Soutěžít mohli jak občané, tak socialistické i nesocialistické organizace. Soutěžícím nevznikala žádná povinnost se soutěže účastnit, pouze právo na soutěži. Veřejné soutěže se mohly vyhlásit například pro některé činnosti v oblasti autorského práva nebo vynálezeckví a zlepšovatelství. Organizace pak byla povinna po skončení soutěže udělit ceny.¹⁸⁰

6.2.7. Odpovědnost za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch

V prevenci doznal občanský zákoník zásadní změnu. V původním zákoníku byla prevence upravována jen pro případ vážného ohrožení a jen ve vztahu mezi ohroženým a ohrožovatelem. V novém občanském zákoníku však byla zakotvena

¹⁷⁸ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 2. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 312,353.

¹⁷⁹ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. *Praktické příručky*, s. 515-521.

¹⁸⁰ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 2. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 450-455.

právní povinnost upozornit příslušné orgány na hrozící závažnou škodu, a to každému. Výjimku z ohlašovací povinnosti tvořil pouze přímý neodkladný zákrok k odvrácení hrozící škody. Zákoník také nově stanovil povinnost tomu, komu hrozila škoda, hrozící škodu odvrátit.¹⁸¹

Dalším novým institutem přejatým ze zvláštního zákona (zákon č. 63/1951 Sb., o odpovědnosti za škody způsobené dopravními prostředky) bylo ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků. Ustanovení se vztahovalo k provozu motorových dopravních prostředků. Pouze v případě provádění provozu dopravní organizací nebylo rozhodující, zda se jednalo o motorový dopravní prostředek či nikoliv (bezmotorové lodě).¹⁸²

Zásadně rozdílné bylo ustanovení o společné odpovědnosti za škody. V dřívější úpravě platila zásada solidarity, kdy za škodu zaviněnou několika osobami odpovídali škůdci rukou společnou a nerozdílnou. V nové úpravě byla zásada přepracována tak, že dlužník byl povinen platit pouze podíl podle své účasti na způsobené škodě. Od této zásady mohl v určitých případech upustit soud a stanovit odpovědnost solidární. Dále pak to bylo možné v případech výslovně jmenovaných zákonem.¹⁸³

Institut odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch nahradil původní ustanovení bezdůvodného obohacení. Dřívější úprava znala pouze tři skutkové podstaty, a to plnění bez právního důvodu, upotřebením věci pro jiného a náklad učiněný za jiného. Nově byla rozšířena tato úprava tak, aby lépe reflektovala větší škálu případů, při nichž docházelo k obohacování se na úkor společnosti nebo na úkor jednotlivce.¹⁸⁴

6.2.8. Dědění majetku v osobním vlastnictví

Pro dědění osobního majetku zaručeného v Ústavě v čl. 10 odst. 2, byl občanský zákoník prováděcím předpisem. Oproti předešlé právní úpravě došlo ke změnám s ohledem na vývoj společnosti. Byla například zrušena instituce vydědění pro nově zřízené účinnější postihy obsažené v zákoníku. Dědění ze zákona, ze

¹⁸¹ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 553-555.

¹⁸² ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 2. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 496.

¹⁸³ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 592-593.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 606-607.

závěti či z obou těchto důvodů zůstalo nezměněno. U dědění ze zákona rozlišoval zákoník tři dědické kategorie. Do první skupiny byly zahrnuty zůstavitelovy děti a manžel dědicí rovným dílem. Jestliže nedědil žádný ze zůstavitelových potomků, přicházela na řadu druhá skupina, v níž dědili zůstavitelův manžel, jeho rodiče a osoby žijící se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti. Zákoník přesně stanovil poměr rozdělení dědictví u této kategorie. Pro třetí skupinu nastalo právo dědit za předpokladu, že nepřicházely v úvahu předešlé dvě skupiny. Tuto skupinu pak tvořili zůstavitelovi sourozenci a osoby žijící se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti. I zde zákoník stanovil poměry rozdělení dědictví. Naopak bylo zcela upuštěno od právní úpravy dědění prarodičů.¹⁸⁵

Dřívější forma závěti sepsaná jinou osobou a pouze podepsaná zůstavitelem s prohlášením před svědky byla zrušena, neboť docházelo ke sporům o její platnost. V této právní úpravě tak byly stanoveny pouze dvě přípustné formy závěti. Jednalo se o závěť pořízenou formou notářského zápisu anebo vlastnoručně psanou závěť. Ačkoliv závěť představovala autonomii vůle zůstavitele, který mohl se svým majetkem pro případ smrti naložit, jak uznal za vhodné, byla zaručena i ochrana neopomenutelných dědiců. Dle zákona byla považována za neplatnou ta část závěti, která by byla v rozporu s právem neopominutelných dědiců. Ti však tuto neplatnost museli namítat, jinak se závěť považovala za platnou.¹⁸⁶

Nově se při vypořádání dědictví započítávalo i to, co dědic od zůstavitele za jeho života bezplatně nabyl. Toto ustanovení platilo jak pro dědění ze zákona, tak i u dědění ze závěti. Sečtení dědictví společně s již rozděleným majetkem za života tvořilo základ pro vypočítání dědických podílů.¹⁸⁷

6.2.9. Závěrečná ustanovení

Jednou z charakteristik jiných občanskoprávních vztahů bylo, že se jednalo o vztahy založené na majetku, které nebyly pro socialistickou společnost běžné. Tyto vztahy vznikaly v oblastech ekonomiky, kde se jednalo o pozůstatky soukromého vlastnictví, přičemž se rozdělovaly do dvou kategorií. Vztahy

¹⁸⁵ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 617-633.

¹⁸⁶ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 2. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 691-703.

¹⁸⁷ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 642-643.

vznikající na půdě vnitrostátní ekonomiky, ke kterým docházelo při provozování drobného soukromého hospodářství dle čl. 9 Ústavy, byly první kategorií. Mezi ně dále patřily organizace, které nebyly socialistické a jejichž činnost byla upravena předpisy hospodářského práva. Druhou kategorií pak byly vztahy vznikající v mezinárodním obchodním styku. Občanský zákoník samostatně specifikoval zákonnou úpravu soukromého vlastnictví včetně vztahů vznikajících na jeho základě. Tím došlo ke změně oproti minulé úpravě, kde soukromé vlastnictví bylo přiřazeno k právu vlastnickému. Aby se jednalo o soukromé vlastnictví, musely být současně splněny následující dvě podmínky: jednak muselo jít o vlastnictví individuální a za druhé se muselo týkat předmětů, které nebyly v osobním vlastnictví. K nabytí soukromého vlastnictví mohlo dojít pouze na základě smlouvy či získáním dědictví. Jedním z dalších občanskoprávních vztahů upravených občanským zákoníkem byla úprava některých věcných práv, například zástavní právo. Zástavní právo mohlo vzniknout pouze na základě zákona, nikoli tedy již ze smlouvy či úředního výroku, jak tomu bylo v předchozí právní úpravě.¹⁸⁸

Zároveň s přijetím nového občanského zákoníku došlo ke zrušení taxativně vymezených právních předpisů, které jednak upravovaly vztahy shodné s úpravou obsaženou v zákoníku a také vztahy mu odporující. Nový občanský zákoník také zrušil předchozí občanský zákoník z roku 1950, z nějž však ponechal ustanovení § 12 odst. 2, pokud upravoval uzavírání pracovních smluv a § 22 a § 352.¹⁸⁹ Zákoník nabyl účinnosti dne 1. dubna 1964.

6.3. Následný vývoj občanského zákoníku

Přestože byl občanský zákoník z roku 1964 zpracován k dlouhodobému uplatnění, v průběhu let došlo k určitým jeho novelizacím a vydáním speciálních zákonů doplňujících právní potřebu odpovídající vývoji společnosti. Příkladem právní novelizace může být zrušení ustanovení § 426 občanského zákoníku, o odpovědnosti za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, přijetím zákona č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem. Ustanovení týkající se občanských práv byla zakotvena také v různých speciálních právních normách jako například

¹⁸⁸ KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965. Praktické příručky, s. 651-679.

¹⁸⁹ ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. 2. svazek. Praha, Panorama, 1987, *Zákony-komentáře*, s. 797.

v zákoně č. 52/1966 Sb., o osobním vlastnictví k bytům, případně v zákoně č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých a dalších.¹⁹⁰

Zákon č. 146/1971 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost národních výborů na některých úsecích státní správy, změnil způsob určování příslušnosti jednotlivých národních výborů. Dalším příkladem novelizace občanského zákoníku bylo přijetí zákona č. 131/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, jenž nabyly účinnosti dne 1. dubna 1983. Tímto zákonem byla zpět zavedena relativní neplatnost právních úkonů, když původně v občanském zákoníku platila výlučně neplatnost absolutní. Uvedenou novelou se změnila některá ustanovení vztahující se k promlčení, dále pak úprava počítání času s ohledem na zákonnou úpravu zákoníku práce. S ohledem na skutečnost, že dosavadní občanský zákoník neupravoval sousedská práva, přičemž k jejich narušování docházelo, byla přijata v této novele právní norma vztahující se k problematice občanského soužití, která stanovila povinnosti vlastníku věci dbát ochrany a respektovat práva vlastníka sousední věci. Stejně tak bylo novelou do občanského zákoníku zpět včleněno právo ochrany držby a vydržení. Novelou byl také rozšířen okruh věcných břemen. Zatímco dříve vznikaly věcná břemena pouze na základě zákona, po roce 1983 mohly také vznikat rozhodnutím oprávněného orgánu, písemnou smlouvou nebo na základě závěti. Posun v rámci dědického práva nastal zpětným přijetím institutu vydědění. K jeho zařazení zpět do občanského zákoníku došlo z důvodu, aby zůstavitel mohl na základě závažného morálně nepřístojného chování neopomenutelného dědice ze své pozůstalosti vyjmout.¹⁹¹ Součástí rozsáhlé novely č. 131/1982 Sb., bylo i začlenění ustanovení § 453a vztahujícího se na emigrované osoby,¹⁹² které znělo: „*Dopustil-li se vlastník věci takového právního jednání, jímž se trvale zbavil možnosti věc obvyklým způsobem užívat, připadá věc do vlastnictví státu.*“¹⁹³

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, vyšel, jak bylo již výše uvedeno, na základě přijetí Ústavy z roku 1960. Reflekoval vývoj socialismu a přání

¹⁹⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň, Aleš Čeněk, 2016, s. 582.

¹⁹¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. 1. díl. Brno, Masarykova univerzita, 2012, s. 455-458.

¹⁹² BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2009, s. 440.

¹⁹³ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, § 34.

vládnoucí třídy postupně dosáhnout komunismu. Měl tak být předstupněm dosažení tohoto cíle. Z důvodu, aby vydržel v platnosti co nejdéle, byl koncipován zcela odlišně od občanského zákoníku z roku 1950. Praxe však ukázala, že některé instituty ze zákoníku vypuštěné je třeba novelizacemi postupně vrátit, byť v lehce odlišné podobě. Docházelo tak k postupným novelizacím reagujícím na tuto potřebu a začleňování příslušných ustanovení zpět do občanského zákoníku.

S pádem komunistického režimu v roce 1989 došlo k zásadní novele občanského zákoníku. Novela přijatá v roce 1991 nabyvší účinnosti dne 1. ledna 1992, znamenala uvedení souladu občanského zákoníku s Listinou základních práv a svobod. S přijetím novely došlo mj. zpět k uplatňování soukromého práva, zakotvení jednotného a obecného pojmu vlastnictví a nahrazování škod napáchaných na vlastnictví, která tak zpětně navazovala na právní tradice z 18. a 19. století.¹⁹⁴

Ač se lze dívat na způsob přijetí tohoto zákoníku a jeho vývoj v průběhu budování socialistické republiky rozporuplně, faktem zůstává, že v České republice platil, i když značně novelizovaný, až do přijetí nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2014.

¹⁹⁴ SCHELLOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno, Masarykova Univerzita, 1993, s. 34-35.

Závěr

Cílem této práce bylo popsat vývoj kodifikace občanského práva v českých zemích v letech 1918-1964. Občanské právo, které bylo vytvářeno a upravováno po dlouhá staletí, je stále neodlučitelnou součástí našeho právního řádu.

Nepřekonatelnost Všeobecného občanského zákoníku byla důkazem prakticky ve všech kapitolách této práce, neboť některá jeho ustanovení, byť třeba ve změně podobě, jsou přejímána dodnes. Z tohoto důvodu byla Všeobecnému občanskému zákoníku věnována první kapitola, v níž byl rozebrán jeho vznik, stručný obsah a následný vývoj do vzniku první ČSR.

Občanskému právu v samotné době vzniku Československé republiky, zejména snahou o přijetí nového občanského zákoníku a ústavy, které by sjednotily právo na celém území nově vzniklého státu, se věnovala druhá kapitola této práce. Pro zakotvení občanských práv v právním řádu bylo také nezbytné přijetí ústavy, která by deklarovala ústavně zaručená práva osob. Proto byla již v roce 1918 přijata prozatímní ústava, na níž navázalo v roce 1920 přijetí zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozovala Ústavní listina Československé republiky. V kapitole bylo dále pojednáváno o kodifikaci jednotlivých občanských práv a způsobu, co přijetí předcházelo.

Rekodifikace občanského práva v období první ČSR představovala nesmírně náročný a dlouho trvající proces, který bohužel nebyl nikdy završen přijetím samotného občanského zákoníku v tomto období. Ve třetí kapitole je tak pojednáváno o přípravách osnov a návrhu občanského zákoníku z roku 1937, který v důsledku vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a nástupu druhé světové války zůstal pouze ve fázi projednávání. Ačkoliv nedošlo nikdy k jeho přijetí, jednalo se o rozsáhlé dílo, které bylo ovšem pro následný režim nastolený po konci druhé světové války zcela nevhodné.

Poválečné období znamenalo pro Československo zásadní změnu ve vnímání společnosti a postavení občanských práv v ní. Za účelem upevnění právního pořádku došlo k uzákonění dekretů vydaných v době nesvobody za platné zákony. Výhrou komunistické strany ve volbách konaných v roce 1946 nastala změna politického uspořádání. Nový režim si žádal nové zákony přizpůsobené socialistickému smýšlení. Práce na nových právních předpisech tedy započala

celkem rychle a během relativně krátkého období zhruba dvou let mělo dojít k přijetí nových právních předpisů včetně občanského zákoníku.

To, co se po dobu dvaceti let první republiky v Československu nepodařilo, bylo v průběhu dvou let nového revolučního období stihnuto. V období právníkové dvouletky se podařilo přijmout zcela nový občanský zákoník, díky kterému tak definitivně v Československu přestalo platit ABGB. Ač na něm pracovali významní představitelé právní praxe, kteří také dříve pracovali na osnově občanského zákoníku z roku 1937, byl nový občanský zákoník přizpůsoben socialistickému režimu a pojem vlastnictví získal zcela nový význam. Nový režim se snažil odstranit soukromé vlastnictví a pomalu se přiblížit SSSR.

Postupný vývoj ukázal, že bylo potřeba přijmout nový občanský zákoník, který by ještě více reflektoval tehdejší smýšlení a dokázal dovést společnost od socialismu do komunismu. Tento zákoník tak měl vydržet co nejdéle, jako předstupeň dosažení vrcholného komunismu. Podpůrně tomu měla sloužit také nově přijatá ústava v roce 1960, která ještě více omezovala svobodu. Zákoník byl zcela přepracován, některá původní ustanovení, která byla vypuštěna pro nadbytečnost, musela být následně novelizacemi zpět vrácena, jelikož praxe ukázala, že byla potřebná. Plánovaného komunismu se dosáhnout nepodařilo, a tak zůstal tento občanský zákoník jako poslední vydaný občanský zákoník do sametové revoluce. Ostatně značně novelizovaný občanský zákoník z roku 1964 zůstal platný až do přijetí nového občanského zákoníku v roce 2012. Jak by však vypadal občanský zákoník po dovršení komunismu si můžeme už pouze domýšlet. Nicméně je pravdou, že již samotný občanský zákoník z roku 1964 byl svým obsahem nejrevolučnější právní normou tehdejší socialistické doby.

Resumé

The aim of this thesis was to describe the development of the codification of civil law in the Czech lands between 1918 and 1964. Civil law, which has been created and regulated for many centuries, is still an inseparable part of our legal system.

The insurmountability of the General Civil Code has been evidenced in virtually all chapters of this thesis, as some of its provisions, albeit in a modified form, are still adopted today. For this reason, the first chapter was devoted to the General Civil Code, in which its origin, brief content and subsequent development until the establishment of the first Czechoslovak Republic were discussed.

Civil law at the very time of the establishment of the Czechoslovak Republic, in particular the efforts to adopt a new Civil Code and Constitution that would unify the law throughout the territory of the newly established state, is the subject of the second chapter of this thesis. The adoption of a constitution that would declare the constitutionally guaranteed rights of persons was also necessary to enshrine civil rights in the legal system. For this reason, a provisional constitution was adopted as early as 1918, which was followed in 1920 by the adoption of Act No. 121/1920 Coll., which established the Constitutional Charter of the Czechoslovak Republic. The chapter went on to discuss the codification of individual civil rights and the process that preceded their adoption.

The recodification of civil law in the period of the First Czechoslovak Republic was an extremely demanding and long-lasting process, which unfortunately was never completed with the adoption of the Civil Code itself in this period. The third chapter thus deals with the preparation of the outline and draft of the Civil Code of 1937, which, as a result of the proclamation of the Protectorate of Bohemia and Moravia and the onset of the Second World War, remained only in the discussion phase. Although it was never adopted, it was an extensive work which was, however, completely inappropriate for the subsequent regime established after the end of the Second World War

The post-war period marked a fundamental change in Czechoslovakia's perception of society and the position of civil rights within it. In order to consolidate the legal order, decrees issued during the period of non-freedom were enacted as valid laws. The victory of the Communist Party in the elections held in 1946

brought about a change in the political order. The new regime demanded new laws adapted to the socialist mindset. Work on new legislation therefore began quite quickly and within a relatively short period of about two years new legislation, including the Civil Code, was to be adopted.

What was not achieved during the twenty years of the First Republic in Czechoslovakia was accomplished during the two years of the new revolutionary period. During the legal biennium, a completely new Civil Code was adopted, thanks to which the ABGB finally ceased to apply in Czechoslovakia. Although it was drafted by prominent legal practitioners who had also worked on the 1937 draft of the Civil Code, the new Civil Code was adapted to the socialist regime and the concept of property acquired a completely new meaning. The new regime sought to eliminate private property and slowly move closer to the USSR.

Gradual developments showed that it was necessary to adopt a new Civil Code that would reflect the thinking of the time even more closely and would be able to lead society from socialism to communism. This code was thus to last as long as possible, as a precursor to the achievement of peak communism. This was also to be supported by the newly adopted constitution in 1960, which further restricted freedom. The Code was completely rewritten, and some of the original provisions that had been deleted for redundancy had to be brought back by subsequent amendments, as practice showed that they were necessary. The planned communism was not achieved, and so this Civil Code remained the last Civil Code issued until the Velvet Revolution. Indeed, the extensively amended 1964 Civil Code remained in force until the adoption of the new Civil Code in 2012. However, we can only imagine what the Civil Code would have looked like after the completion of communism. However, it is true that the 1964 Civil Code itself was the most revolutionary legal norm of the socialist era.

Seznam použitých zkratk

ABGB	Všeobecný občanský zákoník
BGB	Německý občanský zákoník
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JSSZ	Jednotný svaz soukromých zaměstnanců
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
OZ	Občanský zákoník
RČŽ	Rada československých žen
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZGB	Švýcarský občanský zákoník

Zdroje:

Literatura

ADAMOVIČ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha, Paseka, 2015, ISBN 978-80-7432-652-3.

BLÁHOVÁ, I., BLAŽEK, L., KUKLÍK, J., ŠOUŠA, J. a kol. *Právníková dvouletka: rekonstrukce právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha, Auditorium, 2014, ISBN 978-80-87284-52-0.

BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, ISBN 978-80-210-4844-7.

BOURA, F. *Sborník studií z občanského práva*. Praha, Orbis, 1953.

ČAPEK, K. *Občanský zákoník*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Orbis, 1956.

ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. Praha, Panorama, 1987, *Zákony - komentáře*. 1. svazek.

ČEŠKA, Z. *Občanský zákoník: komentář*. Praha, Panorama, 1987, *Zákony - komentáře*. 2. svazek.

DVOŘÁK, J., MALÝ, K., ADAMOVIČ, K. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha, Wolters Kluwer Česká republika, 2011, ISBN 978-80-7357-753-7.

FIERLINGER, Z., BARTUŠKA, J., KRÁL, K. *O právu a jeho tvorbě: přednášky ze školení legislativních právníků v Maxičkách předn. Zdeňkem Fierlingerem, Janem Bartuškou, Karlem Králem, Viktorem Knappem, Karlem Petrželkou, Otakarem Adamcem, Janem Mouralem a Jaroslavem Kokešem ve dnech 8.-13. ledna 1951*. Praha, Orbis, 1951, Knižnice Právníckého ústavu ministerstva spravedlnosti.

HORÁK, O., RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha, Leges, 2022. Student (Leges), ISBN 978-80-7502-592-0.

HRUŠÁKOVÁ, M., ed. *200 let ABGB - od kodifikace k rekodifikaci českého občanského práva: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Praha, Leges, 2011, Teoretik. ISBN 978-80-87576-03-8.

JIČÍNSKÝ, Z. *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. Praha, Prospektrum, 1992, ISBN 80-85431-24-6.

KADLECOVÁ, M. a kol. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha, Eurolex Bohemia, 2004, Právní dějiny. ISBN 80-86432-83-1.

KOBER, J., ed. *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha, Ústav státu a práva AV ČR, 2021, ISBN 978-80-87439-48-7.

KRATOCHVÍL, Z., ed. *Nové občanské právo*. Praha, Orbis, 1965, Praktické příručky (Orbis).

KRČMÁŘ, J., SPÁČIL, J., ed. *Právo občanské*. Praha, Wolters Kluwer, 2014, Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7478-408-8.

KUKLÍK, J., SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. Praha, Havlíček Brain Team, 2008, Avenir edice, ISBN 978-80-87109-07-6.

KUKLÍK, J. a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha, Linde, 2009, ISBN 978-80-7201-741-6.

MALÝ, K., SOUKUP, L. *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Praha, Karolinum, 2010, ISBN 978-80-246-1718-3.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha, Leges, 2010, Student (Leges), ISBN 978-80-87212-39-4.

MALÝ, K., SOUKUP, L. ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Praha, Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0863-4.

NEUMAN, A. *Československý právní řád na cestě k socialismu*. Praha, Svobodné slovo, 1959.

NEUMAN, A. *Nový právní řád v lidové demokracii*. 3. doplněné a upravené (v Orbise 2.) vydání. Praha, Orbis, 1953.

SALÁK, P. jr. a kol. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: Inspirace, problémy a výzvy*. Brno, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 601, ISBN 978-80-210-8828-3.

SCHELLE, K., TAUCHEN, J., ed. *Encyklopedie českých právních dějin*. IV. svazek N–O. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. v koedici s Key Publishing, 2016, ISBN 978-80-7418-261-7.

SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava, Key Publishing, 2012, Právo (Key Publishing), ISBN 978-80-7418-146-7.

SCHELLE, K., ed. *Vývoj právních kodifikací: sborník z mezinárodní vědecké konference*. Brno, Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3610-9.

SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy: 1811-1950-1964*. Brno, Doplněk, 1993, Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, ISBN 80-210-0597-1.

VALENTOVÁ, V., LOJEK, A. *Prameny k dějinám československého práva 1918-1989*. Plzeň, Aleš Čeněk, 2023, ISBN 978-80-7380-908-9.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, ISBN 978-80-7380-575-3.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. 1. díl. Brno, Masarykova univerzita, 2012, ISBN 978-80-210-6006-7.

Právní předpisy

Zákon č. 447/1919 Sb. z. a n., kterým se snižuje věk nezletilosti

Zákon č. 121/1920 Sb., Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon republiky Československé

Dekret presidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. května 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

Dekret presidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945, o jednotném zřízení vnitřního osídlení

Vyhláška č. 30/1945 Sb. ministra vnitra ze dne 27. července 1945 o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku

Nařízení vlády č. 31/1945 Sb. ze dne 27. července 1945, jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku

Dekret presidenta republiky č. 88/1945 Sb. ze dne 1. října 1945, o všeobecné pracovní povinnosti

Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fonděch národní obnovy

Ústavní dekret presidenta republiky č. 137/1945 Sb. ze dne 27. října 1945, o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční

Zákon č. 195/1946 Sb., o použitelnosti předpisů z doby nesvobody

Vyhláška č. 1983/1946 Ú.1.I ministra vnitra ze dne 13. listopadu 1946 o některých předpisech z doby nesvobody, které se svým obsahem příčí znění nebo demokratickým zásadám československé ústavy

Zákon č. 138/1948 Sb., o hospodaření s byty

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 67/1956 Sb., o hospodaření s byty

Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob

Zákon č. 71/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Internetové zdroje

Bibliografie dějin Českých zemí, Historický ústav AV ČR. *Weiss, Egon* [online]. 2023. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/13ff0564-a4c2-43ce-8205-4b3fb586e4ea?locale=en> [cit. 22.2.2023].

Databazeknih.cz. *Emil Svoboda životopis* [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/emil-svoboda-41973> [cit. 22.2.2023].

Databazeknih.cz. *Jan Krčmář životopis* [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/jan-krcmar-111661> [cit. 22.2.2023].

Databazeknih.cz. *Otakar Bas životopis* [online]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/otakar-bas-63424> [cit. 22.2.2023].

Digitální knihovna Právnické fakulty MU. *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, díl I.* [online]. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/19238> [cit. 28.12.2022].

Jewish Virtual Library. *Biography* [online]. 2008. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/kafka-bruno-alexander> [cit. 22.2.2023].

Ministerstvo spravedlnosti. *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský. Návrh superrevizní komise. 1. díl.* [online]. 1931. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/19238> [cit. 28.12.2022].

Národní Muzeum. *Média v období první republiky* [online]. 2023. Dostupné z: http://dvacatestoleti.eu/data/files/MH_ML_4_1R.pdf [cit. 2.2.2023].

Notářská komora ČR. *Časopis Ad Notam* [online]. 2017. Dostupné z: https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_630-k-a-martini-a-prvni-moderni-uprava-dedickeho-prava [cit. 22.2.2023].

Paměť národa. *Magazín* [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/vladimir-clementis-sam-pomahal-budovat-system-ktery-ho-pak-odsoudil-k->

[smrti?gclid=EAIaIQobChMIiOy5ub2o_QIVFAGLCh2Qtgk-EAAYASAAEgIjnPD_BwE](https://www.mzr.cz/obchod/smrti?gclid=EAIaIQobChMIiOy5ub2o_QIVFAGLCh2Qtgk-EAAYASAAEgIjnPD_BwE) [cit. 22.2.2023].

Prabook. *Anatolij Vasilyevich VENEDIKTOV* [online]. Dostupné z: <https://prabook.com/web/anatolij.venediktov/740844> [cit. 22.2.2023].

Právní předpisy ČR. *Důvodová zpráva k zákonu č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.* [online]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/320-19.htm> [cit. 22.12.2022].

Server o vojenství a historii. *Rais, Štefan* [online]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/Rais-Stefan-t89541> [cit. 22.2.2023].

Slezské zemské muzeum. *Katalog knihovny* [online]. Dostupné z: <https://knihovna.szm.cz/records/28304659-ddaa-4211-8588-9c615d3fe102?locale=cs> [cit. 22.2.2023].

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Důvodová zpráva vládní návrh občanského zákoníku OZ 1937.* [online]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0425_15.htm [cit. 29.12.2022].

Universität Wien. *650 plus – History of the University of Vienna* [online]. 2023. Dostupné z: <https://geschichte.univie.ac.at/en/persons/franz-anton-edler-von-zeiller-dr-phil-dr-jur> [cit. 22.2.2023].

Ústav státu a práva. *NPD* [online]. Dostupné z: <https://www.npd.cz/npdweb/pdfpages;jsessionid=ebf65c61bc6f65b3fc5d5104a348?hash=a36b13be54925b2f3685facbd6d0274930155> [cit. 22.2.2023].